

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste instituut
Kultuurikorralduse õppekava

Marit-Brit Tamme
RAHVAKUNSTIANSAMBLI LEIGARID MUUSEUMIKAVA:
JÄRJEPIDEVUS JA MUUTUSED AJAS
Magistritöö

Juhendaja: Anneli Saro, PhD

Tartu 2025

ANNOTATSIOON

Magistritöö „Rahvakunstiansambli Leigarid muuseumikava: järjepidevus ja muutused ajas“ keskendub Leigarite muuseumikava kui kultuurietenduse uurimisele. Töö eesmärk on mõtestada, millisel viisil muuseumikava on aja jooksul arenenud, millised väärtused ja põhimõtted on püsinud muutumatuna ning kuidas kogukondlik ja osaluslik dimensioon mõjutab etenduse vormi ja sisu. Samuti uuritakse etendajate motivatsiooni ehk mis ajendab inimesi panustama vabatahtlikult ajamahukasse esinemistegevusse.

Töö teoreetiline osa toetub etendusuuringutele ning käsitleb muuseumikava kultuurietendusena, mille kaudu avalduvad esteetilised, sotsiaalsed ja isiklikud väärtused. Empiiriline osa põhineb intervjuudel Leigarite praeguste ja endiste kunstiliste juhtide ning juhendajatega, samuti küsitlusel ansambli etendajate seas. Analüüsis võrreldakse kahte erinevat korralist muuseumiesinemist aastatest 1987 ja 2024, et mõista, kuidas on muutunud lavastuslikud valikud ja esituspraktikad.

Töö toob esile, et muuseumikava ei ole pelgalt rahvakultuuri esitamine, vaid pidevalt arenev kultuuriline praktika, mille kaudu kinnistatakse identiteeti, hoitakse elus traditsioone ja kujundatakse kogukonda.

Märksõnad: pärimuskultuur, kultuurietendus, rahvakunst, muuseumikava, Leigarid, harrastustegevus

SISUKORD

SISUKORD.....	3
SISSEJUHATUS.....	4
1. TEOREETILINE RAAMISTIK JA MÕISTED.....	8
1.1 Pärimuskultuuri mõisted.....	8
1.2 Etendusuuringute mõisted.....	9
1.3 Leigarite mõisted.....	10
1.4 Kultuurietenduse funktsioonid.....	12
1.4.1 Pärimuskultuuri peamised funktsioonid.....	22
2. RAHVAKUNSTIANSAMBEL LEIGARID.....	25
2.1 Leigarite ajalugu.....	25
2.2 Leigarite eripärad.....	27
3. LEIGARITE MUUSEUMIKAVA FUNKTSIOONID JA KOOSTAMINE.....	29
3.1 Muuseumikava funktsioonid.....	29
3.2 Muuseumikava koostamine.....	37
4. LEIGARITE MUUSEUMIKAVA 1987. JA 2024. AASTAL.....	41
4.1 1987. aasta korralise muuseumiesinemise analüüs.....	41
4.2 2024. aasta korralise muuseumiesinemise analüüs.....	45
4.3 Kahe korralise muuseumiesinemise võrdlus.....	48
5. LEIGARITE MUUSEUMIKAVA ETENDAJATE MOTIVATSIOONI UURING.....	51
5.1 Põhilised motivaatorid.....	53
5.2 Korralduslikud eelistused ja osalemist takistavad tegurid.....	59
KOKKUVÕTE.....	64
KASUTATUD ALLIKAD.....	68
Autori intervjuud ja vestlused.....	68
Kasutatud kirjandus.....	68
LISA 1. Poolstruktureeritud intervjuude kavad.....	72
LISA 2. 1987. aasta korralise muuseumiesinemise kava.....	74
LISA 3. 2024. aasta korralise muuseumiesinemise kava.....	75
LISA 4. Leigarite etendajate motivatsiooniuringu küsimused.....	76
Summary.....	79

SISSEJUHATUS

Rahvakunsti ansambel Leigarid on juba 56 aastat olnud osa Eesti kultuuripärandist, pakkudes Eesti Vabaõhumuuseumis igal suvisel nädalavahetusel küllastajatele elavat pärimusetendust, mida leigarid omavahel muuseumikavaks kutsuvad. Kuigi kava võib esmapilgul tunduda lihtsa ja sundimatu külapeona, on see tegelikult hoolikalt harjutatud ja kunstiliselt läbimõeldud etendus, mille eesmärk on hoida ja edasi kanda pärimuskultuuri.

Leigarid loodi 1969. aastal eesmärgiga tutvustada turistidele Eesti pärimuskultuuri, aastatega on ansamblist kasvanud suur ja tihedalt seotud kogukond, mis on eeskujuks paljudele teistele rühmadele ja ansamblitele. Täna tegutsevad Leigarid nii Tallinnas kui Tartus, ühendades ligi 400 liiget, kellest pea 300 on aktiivsed tegevliikmed.

Eestis on see üks väheseid ansambleid, kus peale rahvatantsu harrastamise tegeletakse ka pärimusmuusika ja rahvalaulu praktiseerimisega. Lisaks väärtustatakse käsitööd ning rahvarõivaste korrektset kandmist, mis on alati olnud Leigarite identiteedi lahutamatu osa. 2024. aasta kevadel tähistas ansambel oma 55. sünnipäeva suure kontsertetendusega "Puud ei ole ühepikkused" ning samal aastal suvel pälvis ansambel Eesti Folkloorinõukogult aasta folkloorirühma tiitli.

Leigarite muuseumikava ja etendajate motivatsiooni uurimine on vajalik mitmel põhjusel. Folkloor ja rahvakunst püsivad elavana vaid siis, kui neid teadlikult praktiseeritakse ja edasi antakse. Leigarite tegevus on üks olulisemaid viise, kuidas hoida elus rahvatantsu, pärimusmuusikat ja -laulu, kuid muuseumikava kui kultuurietendust ei ole seni põhjalikumalt analüüsitud.

Muuseumikavaga esinemine on vabatahtlik. See teeb eriti huvitavaks küsimuse, mis motiveerib inimesi pikaajaliselt panustama. Kas see on kogukonnatunne, side pärimuskultuuriga või hoopis eneseteostus? Etendajate motivatsiooni mõistmine aitab paremini toetada ansambli jätkusuutlikkust ning võib anda väärtuslikku teavet ka teistele rahvakunsti ansamblitele ja pärimuskultuuri edendajatele.

Töö eesmärk on uurida rahvakunstiansambli Leigarid muuseumikava kujunemist ja arengut, keskendudes nii kunstilisele juhtimisele kui ka esituspraktikate muutustele ja järjepidevusele. Samuti analüüsin etendajate motivatsiooni, et mõista, mis innustab inimesi harrastama pärimuskultuuri ja millised tegurid mõjutavad nende osalust ning esinemisindu.

Magistritöö uurimisküsimused on järgmised:

1. Millised on Leigarite muuseumikava funktsioonid?
2. Millised aspektid on Leigarite muuseumikavas püsinud järjepidevalt läbi aastakümnete ja miks?
3. Mis motiveerib Leigarite tantsijaid, lauljaid ja pillimängijaid?

Magistritöö raames kasutasin kombineeritud uurimisstrateegiat, mis hõlmas nii kvalitatiivseid kui ka kvantitatiivseid andmekogumis- ja analüüsimeetodeid. Töö esimese etapi eesmärk oli mõista muuseumikava koostamise eesmärke ja tausta. Selleks viisin läbi kolm poolstruktureeritud intervjuud: praeguse kunstilise juhi Sille Kapper-Tiisleriga (kunstiline juht alates 2014), endise kunstilise juhi Kalev Järvelaga (1985–2014) ning juhendaja Mall Paulusega (juhendaja alates 2016). Poolstruktureeritud intervjuude kavad on esitatud lisas 1.

Kuna uurimuses osalesid nii kunstiline juht kui ka juhendaja, täpsustan siin nende rollide erinevust. Käesolevas töös eristan mõisteid „kunstiline juht“ ja „juhendaja“: kunstiline juht vastutab trupi tervikliku kunstilise kontseptsiooni, repertuaari valiku ja suuremate projektide suunamise eest, samas kui juhendaja roll on igapäevasem – harjutuste läbiviimine, tantsijate juhendamine ning õppematerjalide omandamise toetamine.

Teises etapis korraldasin küsitluse Leigarite etendajate seas, et uurida nende motivatsiooni osaleda muuseumikava etendustes ja vastata töö kolmandale uurimisküsimusele. Intervjuude analüüsimisel kasutasin temaatilist sisuanalüüsi, tuvastades korduvad teemad ja tähenduslikud mustrid. Küsitluse andmeid töötlesin kirjeldava statistikaga ning avatud vastuseid analüüsisin sisuliselt, keskendudes korduvatele motiividele. Lisaks empiirilistele andmetele kasutasin ka sekundaarseid

allikaid, nagu Leigarite ametlik koduleht, Youtube'is avaldatud muuseumikava salvestused ning minu käsutuses olev foto- ja videoarhiiv, mis aitasid uuritavat konteksti paremini mõista.

Kuna käsitlen Leigarite tegevust harrastustegevusena, toetun oma töös kahele olulisele uurimusele, mis aitavad paremini mõista nii harrastusliku osaluse motivatsiooni kui ka kultuurietenduste väärtust laiemas ühiskondlikus kontekstis. Esimene neist on Stanislav Nemeržitski ja Iivi Zajedova 2015. aastal avaldatud artikkel "Rahvatantsu harrastamine ja suurpidudest osavõtmine: põhjused ja seosed subjektiivse heaoluga", mis käsitleb rahvatantsu kui harrastuse mõju osalejate heaolule ja kuuluvustundele. Teiseks oluliseks allikaks on seni ilmunud artikkel, mille autoriteks on Antine Zijlstra, Vicki Ann Cremona, Marco Galea ja Anneli Saro. See uurimus keskendub harrastusteatri väärtustele kohalikus kultuurikontekstis ning pakub välja analüüsiraamistiku, mis arvestab nii esteetilisi, isiklikke kui ka sotsiaalseid aspekte. Kuigi antud artikkel keskendub amatööriteatrile, on selle käsitusviis ja rõhuasetused olulised ka teiste harrastusliku etenduskunsti vormide, sealhulgas Leigarite tegevuse mõistmisel.

Lisaks mängib minu töös kesksel rollil Richard Schechneri teoreetiline käsitus, mis aitab mõista etenduse ja osalejate vahelist dünaamikat, samuti etenduse laiemat mõju kultuurilise väljendusviisina.

Oma magistritöö olen jaotanud viieks peatükiks. Esimeses peatükis selgitan töös kasutatavaid mõisteid ning käsitlen Richard Schechneri kultuurietenduse funktsioone, sidudes need pärimuskultuuri harrastamise ja etendamisega. Teises peatükis keskendun rahvakunstiansambli Leigarid ajaloole ja olemusele, tuues esile nende eripära ning rolli rahvakultuuri säilitamisel. Kolmas peatükk on pühendatud muuseumikava funktsioonidele ja selle koostamisele. Neljandas peatükis käsitlen muuseumikava kui kultuurietendust, võrreldes kahte muuseumiesinemist – üht aastast 1987 ja teist 2024, analüüsides ajas toimunud muutuseid ja järjepidevust. Viiendas peatükis uurin Leigarite muuseumikava etendajate motivatsiooni, analüüsides küsitluse tulemusi ja põhjusi, miks tegeletakse pärimuskultuuriga.

Töö teemani jõudsin tänu ainele Kultuurisündmus, publik ja retseptioon, mis äratas minus kiiresti huvi etendusuuringute valdkonna vastu ning andis võimaluse siduda oma

magistritöö Leigaritega. Kuigi Leigarite tegevust on ka varasemates lõputöodes käsitletud, on muuseumikava põhjalikum analüüs seni jäänud uurimata, mistõttu pakub see töö uudset vaatenurka ansambli tegevusele.

Teema on minu jaoks isiklikult oluline, kuna olen olnud Leigarite tantsija alates 2016. aastast, alustades noorterühmast ja jõudes tänaseks 2025. aasta üldtantsupeole valiksegarühma koosseisus. Lisaks osalen aktiivselt seltsielus ning olen alates 2020. aastast MTÜ Rahvakunstiselts Leigarid juhatuse liige. Olen kaasa löönud mitmes projektis kunstniku ja kujundajana, luues kujundusi kavalehtedest reklaamideni välja. Samuti vastutan Leigarite meediagrupi juhtimise eest, mis tegeleb ansambli turunduse ja sotsiaalmeediaga. Leigarid on olnud minu jaoks rohkem kui lihtsalt tantsurühm – just siin saadud kogemused ja õppetunnid on suunanud mind kultuurikorralduse õpinguteni. Selle magistritööga soovin omalt poolt panustada ja anda midagi tagasi seltsile, mis on aastate jooksul mulle nii palju pakkunud ja õpetanud.

Täna oma juhendajat, professor Anneli Sarot, asjatundliku juhendamise, konstruktiivse tagasiside ja suunava toe eest kogu töö valmimise jooksul. Olen väga tänulik ka kõigile intervjuueeritavatele ja uuringus osalejatele, kes leidsid aega oma kogemuste ja mõtetega panustada. Erilise tänu olen võlgu Sille Kapper-Tiislerile, kelle toetus ja julgustus on mind pikemat aega saatnud ning andnud kindlust erinevates tegemistes. Suur tänu kuulub ka mu perele ja kolleegidele, kelle mõistmine ja julgustus aitasid mul selle teekonna lõpuni käia.

1. TEOREETILINE RAAMISTIK JA MÕISTED

Antud peatükis toon välja töös kasutatavad olulisemad mõisted. Mõisted on jaotatud alateemade kaupa vastavalt töö põhilistele valdkondadele: pärimuskultuur, etendusuuringud ja Leigarid. Samuti selgitan, kuidas pärimuskultuuri harrastamine ja sellega esinemine sobitub etendusuuringute raamistikku.

1.1 Pärimuskultuuri mõisted

Rahvakultuur on inimeste igapäevaelust, väärtustest ja traditsioonidest kujunev sotsiaalne ja kultuuriline nähtus, mis väljendab kogukondade identiteeti ning ühist loovust. See ei piirdu pelgalt ajaloolise pärimuse või materiaalsete kogumitega, vaid hõlmab ka sotsiaalseid suhteid, käitumismustreid ja maailmatõlgendusi. Rahvakultuur on pidevas muutumises, olles seotud nii ajaloolise pärandi kui ka kaasaegse argielu praktikatega. Tänapäevases käsitluses nähakse rahvakultuuri kui dünaamilist ja avatud nähtust, mis suhestub teiste kultuurivormidega ning kujuneb inimeste aktiivse osaluse ja enesetunnetuse kaudu. (Viires ja Vunder 2008: 11)

Pärimuskultuur on kogukonnas tekkiv, edasi kanduv ja kujunev elav ning pidevalt muutuv mitmekihiline nähtus, mis on osa rahvakultuurist. Selle aluseks on suuline pärimus ja jäljendamine ning see hõlmab nii ainelist kui ka vaimset kultuuri. Vaimse kultuuri alla kuuluvad näiteks rahvaluule, muusika, tantsud, mängud, uskumused, teadmised, oskused, kombestik, käsitöö, rahvameditsiin ja muud traditsioonilised väljendusviisid, mida kogukond peab enda omaks. Pärimuskultuuril puudub kindel, fikseeritud või püsiv vorm. See levib erinevates variantides ajas ja ruumis ning muutub koos inimestega, kes seda kannavad. Kuigi pärimuskultuur põhineb ajalooliselt suulisel ja vahetul suhtlusel, ei ole see vaid minevikunähtus. Ka tänapäeval sünnivad ja arenevad pärimuslikud vormid, sealhulgas meedia ja interneti kaudu. Pärimuskultuur vajab kogukonda, kes seda tunneb, tõlgendab ja taasloob. See ei ole püsiv ega lõplikult määratletav, vaid pidevalt muutuv ühine kultuuriline keel. (Folkloorinõukogu)

Tihti võib asjatundmatu eeldada, et rahvatants, pärimustants ja lavatants on sünonüümid, kuid tegelikult on **rahvatants** üldmõiste, mis hõlmab nii pärimustantsu, lavatantsu kui ka nende vahevorme (Torop 2022). **Pärimustants** kuulub folkloori hulka ning sellele on omane varieeruvus, kuna tal puudub kindel ja fikseeritud vorm. **Lavatants** ehk **autoritants** rahvatantsu kontekstis on seevastu rahvuslik tantsustiil, kus kasutatakse kas normeeritud või pärimuslikke liikumismotiive ning mille on loonud konkreetne autor, nagu viitab ka nimetus. (Samas)

Pärimustantsuga käsikäes käib ka **pärimusmuusika**, mis on rahvaste suulisest pärimusest kujunenud muusika, mis hõlmab nii algupäraseid meloodiaid kui ka nende seadeid, töötlusi ja edasiarendusi. Pärimusmuusika võib esineda erinevates kombinatsioonides. (Muusikud 2018)

Peale muusika on pärimuskultuuris olulisel kohal ka **rahvalaul**, mis jaguneb uuemaks ja vanemaks rahvalauluks. **Vanem rahvalaul ehk regilaul** on kuni 19. sajandini läänemeresoome aladel levinud regivärsiline rahvalaul, mida iseloomustab algriimilisus, parallelism ja neljajalaline tohherus. Selle viisile on tihti omane väike ulatus ja väheliikuv meloodia (Muusikud 2018). **Uuem rahvalaul** kujunes juba 18. sajandil ning saavutas oma kõrgaja 19. sajandi lõpus. Selle sisu ja elukäsitlus kohandusid muutuvate oludega, värsiehitus järgnes kaasaegsele keelekasutusele ning lauluviisid peegeldasid uuenevat muusikalist maitset. (Samas)

1.2 Etendusuuringute mõisted

Töös analüüsin Leigarite muuseumikava esinemisi kui kultuurietendusi, tuginedes etendusuuringute teadusharule. Seetõttu määratlen ka etendusuuringutega seotud mõisted.

Richard Schechner määratleb oma raamatus “Sissejuhatus etendusuuringutesse” **etendust** laia mõistena, mis hõlmab erinevaid tegevusi alates teatrilavastusest kuni igapäevaste sotsiaalsete rollideni (2020: 44-45). Etendust saab võtta ka kui sündmust, kus osalejad esitavad teatud tegevusi publikule (Saro 2022). Schechneri lähenemine rõhutab, et etendus ei piirdu ainult kunstiliste esitustega, vaid sisaldab ka rituaale,

mänge, sporti ning isegi poliitilisi sündmusi (2020: 66). Ta väidab, et etendus on “kahekordselt korratud käitumine”, mis tähendab, et inimesed kordavad ja esitavad teatatud käitumismustreid erinevates kontekstides, olgu need siis kunstilised, sotsiaalsed või rituaalsed. Schechner arvab, et korratud käitumine on igasuguse etendamise võtmeprotsess. (Samas: 44) Igal etendusel on kindel eesmärk, see toimub teatud ajas ja ruumis ning kannab ka lisaks endas tähendusi ja väärtuseid, mis on olulised nii osalejatele kui ka pealtvaatajatele (Saro 2022a).

Kultuurietendus on etendus, mis peegeldab ja kujundab ühiskonna kultuurilisi väärtusi ja traditsioone. See võib olla seotud ajalooliste rituaalide, perekondlike ja kogukondlike tseremooniatega või laiemate ühiskondlike normide ja identiteedi väljendamisega. Kultuurietendused võivad esineda nii formaalsetes (teatrilavad, festivalid) kui ka igapäevastes (tänavaesinemised, usutseremooniad) kontekstides ning aitavad mõista kultuuri toimimise mehhanisme ja loodavaid tähendusi. Kultuurietendust iseloomustab etendaja ja vaataja samaaegne kohalolu ning etendaja soov midagi edastada (Saro 2022a).

Kuid kes on **etendaja**? Kõige lihtsamini öeldes on etendaja inimene, kes teistele etendusolukorras midagi etendab (Teatri terminoloogia). Etendaja on keegi, kellela etendust ei juhtu. Tema tegevust iseloomustab oskuste mitmekesisus ning sõltumatus konkreetsest teatriliigist või žanrist. (Oruaas 2022)

1.3 Leigarite mõisted

Leigarite seltsielus kasutatakse termineid ja mõisteid, mis võivad väljaspoolsetele jääda arusaamatuks. Need väljendid on loodud selleks, et muuta seltsielu ja sellega seotud toimingud sujuvamaks ning tagada ühtne arusaam kõigi liikmete vahel. Tulenevalt magistritöö iseloomust pean oluliseks need mõisted lahti seletada. Mõistete tähendused lähtuvad rahvakunstiseltsi Leigarid kodukorras (2025) sätestatust.

Üks keskseid mõisteid Leigarite tegevuses on **muuseumikava**, mis on esinemisperioodiks kokku pandud esinemiste kava, mis koosneb erinevatest tantsudest, lauludest, mängudest ja pillimängust. Kava võib koosneda kahest osast: vasakust ja

paremast poolest, mis on sarnase ülesehitusega muuseumikavad väikeste erinevustega repertuaaris. Esinemise juht saab vastavalt olukorrale valida, kumma kavapoole järgi esinemine üles ehitada. Antud repertuaari kasutatakse esinemistel, mida nimetatakse muuseumikava esinemisteks. Muuseumikava esinemised ise jagunevad mitmeks liigiks, millest üheks on **korralsed esinemised**. Need toimuvad alates mai viimasest nädalavahetusest kuni septembri esimese nädalavahetuseni igal laupäeval ja pühapäeval kell 11 Eesti Vabaõhumuuseumis. Korralsed esinemised kuuluvad vabaõhumuuseumi püsinäituse juurde, on avatud kõigile külastajatele ning tutvustavad eesti pärimusliku tantsu- ja muusikakultuuri paikkondlikku ja ajalist mitmekesisust.

Kui aga muuseumikava alusel toimuv etteaste leiab aset väljaspool Eesti Vabaõhumuuseumi Sassi-Jaani talu ning ei kujune kindlate kohtadega esinemiseks, nimetatakse seda **mittekorraliseks esinemiseks**. Samas on olemas ka teistsugused projektid, kus esinevad kindlad koosseisud, näiteks reisid, tantsupeod või autoritantsudega esinemised, mida nimetatakse **kindlate kohtadega esinemisteks**, olles oma olemuselt eraldiseisvad ja spetsiifilise ettevalmistusega ettevõtmised.

Selleks, et leigar muuseumisse esinema pääseks, peab ta esmalt loa saama. **Luukamber** on väljend, mida Leigarite seltsis tänapäeval kasutatakse üha harvemini, kuigi vanemad liikmed tunnevad seda endiselt. Luukamber tähistab muuseumikava (proovi)esinemist, mille eesmärk on veenduda, et etendaja valdab suvise muuseumikava repertuaari, tehnilisi ja improvisatsioonilisi oskusi ning mõistab Leigarite esinemiskultuuri vastavalt oma vanusele ja võimetele. Viimastel aastatel on traditsioonilise luukambri asemel esinetud Eesti Vabaõhumuuseumis toimuval muuseumipäeval, kus kogu päeva vältel astuvad mitmes vahetuses üles erinevad trupid, esitades muuseumikava. Samal ajal pakub muuseumipäev võimaluse hinnata, millised etendajad on valmis muuseumikavas lavale astuma.

Suve viimasel esinemisel antakse seltsi liikmetele nende liikmestaaži tähistamiseks sümbolseid **staažimärke**. Iga märk tähistab kindlat tegevusaastate arvu ning selle värv kannab eraldi tähendust. Pärast esimest muuseumisuve saavad kõik liikmed roheline märgi. Seejärel jagatakse märke iga viie tegevusaasta järel järgmises järjestuses: sinine (5 a), must (10 a), valge (15 a), hall (20 a), helesinine (25 a), punane (30 a), lilla (35 a),

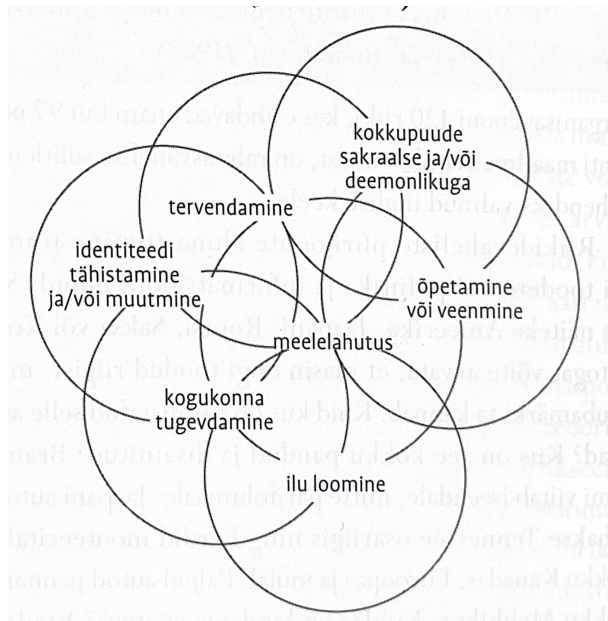
hõbedane (40 a), heleroheleline (45 a). Kui liikmel täitub 50 aastat seltsis, antakse talle sini-must-valge hõbedast märk.

Peale esinemishooaja lõppu tuleb jutuks ka **porgand** ehk seltsisiseselt kasutamiseks mõeldud esinemiste eest jagatav raha, mille väärtus eurodesse arvutatakse esinemishooaja lõppedes esinemistulude alusel.

1.4 Kultuurietenduse funktsioonid

Erinevad autorid on käsitlenud etenduse funktsioone erinevatest vaatenurkadest ning rõhutanud erinevaid asju. Mõni peab tähtsaks publiku kogemust, mõni etendaja sisemisi ajendeid ning mõni hoopis etenduse ühiskondlikku rolli. Käesolevas alapeatükis toon esile kolm erinevat käsitlust: Richard Schechneri (2020) etenduse funktsioonide üldise mudeli, Nemeržitski ja Zajedova (2015) uurimuse rahvatantsijate motivatsioonist ning Zijlstra jt. (ilmumas) väärtuspõhise lähenemise harrastusteatrile.

Erinevates kultuurides ja erinevatel aegadel võivad etenduste funktsioonid erineda, kuid Schechner on ühendanud mitmesugustest allikatest ideed ning leiab, et etendusel on seitse funktsiooni (Schechner 2020: 61-62). Nendeks on meelelahutus; ilu loomine; identiteedi tähistamine või muutmine; kogukonna loomine või selle tugevdamine; tervendamine; õpetamine, kannustamine või veenmine; kokkupuude sakraalse ja/või demonlikuga. Schechner ei esita funktsioone tähtsuse järjekorras, vaid ütleb, et hierarhia muutub vastavalt sellele, kes sa oled ja mida sa teha tahad. Samuti täidavad kõiki funktsioone ainult väga vähesed etendused, kuid paljud neist peavad tähtsaks rohkem kui ühte funktsiooni. (Samas)

Joonis 1. Seitse üksteisega põimunud etendusfääri. Richard Schechneri joonis (2020: 64).

Schechneri jooniselt (2020:64) võib näha, et erinevad funktsioonid võivad omavahel kattuda. Näiteks võib ilumise jagada sarnaseid eesmärke kogukonna tugevdamise või õpetamisega. Samamoodi võivad tervendamise eesmärgid kattuda identiteedi tähistamise ning kokupuutega sakraalse või demoniliku. Siiski ühendab neid kõiki enamasti üks ühine joon – meelelahutus. (Samas)

Stanislav Nemeržitski ja Iivi Zajedova viisid 2015. aastal läbi uuringu rahvatantsu harrastamise ja suurpidudel osalemise motivatsioonide kohta. Uuringu eesmärk oli mõista, millist tähendust omistavad inimesed rahvatantsule kui harrastustegevusele ning milliseid funktsioone see tegevus osalejate jaoks täidab. Andmeid koguti nii Eesti-siseselt harrastajatelt kui ka väliseesti kogukondadest. Uuring keskendus selgelt harrastaja ehk etendaja vaatenurgale ning toob esile nii isiklike, sotsiaalseid kui ka kultuurilisi aspekte, mis rahvatantsuga tegelemist motiveerivad. Töö keskmes on osalejate kogemused, mis näitavad, kuidas rahvatants toetab heaolu, identiteeditunnet ja kuuluvust. Tulemused osutavad, et rahvatants pakub lisaks esteetilisele ja kehalisele kogemusele ka emotsionaalset tasakaalu, sotsiaalset sidet ning tunnet, et ollakse osa millestki tähenduslikust. Uuring rõhutab rahvatantsu kui harrastustegevuse rolli elulise ja tunnetusliku praktikana, mille kaudu inimene suhestub nii kogukonna kui

kultuuripärandiga. (Nemeržitski ja Zajedova: 2025)

Antine Zijlstra, Vicki Ann Cremona, Marco Galea ja Anneli Saro käsitlevad oma veel ilmunuta artiklis “*Values of Amateur Theatre for Local Communities*” harrastuskunste, eelkõige harrastusteatri tähendust ja väärtust kohalikele kogukondadele. Kuigi artikli fookuses on harrastusteater, esitavad autorid analüütilise tööriista, mida on võimalik rakendada ka teiste harrastuskunste, sealhulgas pärimuskultuuri analüüsimiseks. Artiklis töötatakse välja analüütiline raamistik, mis keskendub harrastusteatri osalemise väärtuste dünaamikale ja erinevatele tasanditele, otsides nende eripärasid. Raamistikus eristatakse seitse väärtuskategooriat: organisatsioonilised, esteetilised / kunstilised väärtused, emotsionaalsed, hariduslikud, sotsiaalsed (interaktiivsed) väärtused, isiklik areng ning kogukondlikud väärtused.

Selleks, et katsetada ja täpsustada väärtuskategooriate rakendatavust harrastusteatri kontekstis, viidi läbi intervjuud teatritegijatega kolmest erinevast Euroopa riigist. Uuriti lavastusi, mida loovad väikestes külades tegutsevad teatritrupid – pikaajalise tegevusajalooga kollektiivid, kellel on tihe seos kohaliku või piirkondliku kogukonnaga. Artikkel püüab mõista ja kirjeldada harrastusteatri väärtusi nende inimeste kogemuste kaudu, kes ise selle loomises osalevad – ehk etendajad, lavastajad, korraldajad ja teised loojad. Autorid rõhutavad, et väärtused ei toimi eraldiseisvalt, vaid avalduvad sageli samaaegselt ja on omavahel põimunud. Esitletud tööriist pakub võimaluse uurida, kuidas harrastustegevus kujundab osalejate ja kogukondade jaoks olulisi seoseid ja kogemusi.

Järgnevalt selgitan, kuidas eeltoodud autorite teooriad seostuvad erinevate funktsioonidega. Funktsioonide jaotamisel olen aluseks võtnud Richard Schechneri etendusfunktsioonid, kuna need pakuvad kõige laiahaardelisemat raamistikku, mille kaudu saab teisi autoreid omavahel siduda ja võrrelda. Schechner läheneb etendusele eelkõige publiku vaatepunktist, keskendudes sellele, mida etendus vaatajale tähendab ja kuidas vaataja seda kogeb. Samal ajal uurivad teised autorid etenduse funktsioone rohkem etendaja või kogukonna seisukohast, pöörates tähelepanu näiteks õppimisele, kogemuse jagamisele või grüpiidentiteedi kujundamisele.

Schechner (2020: 64) väidab, et peaaegu kõik etendused püüavad mingil määral meelt lahutada ja publikule meeldida. Erandina saab välja tuua avangardkunstnike etendused ja poliitilised ettevõtmised, mille eesmärgiks võib olla mõjuda häirivalt. Seda ei saa nimetada meelelahutuseks. (Samas)

Lähtudes Nemeržitski ja Zajadova (2015: 61) uuringust seoses rahvatantsu harrastamisega võib tuletada, et rahvatantsu harrastamisel ja selle etendamisel on selge meelelahutuslik funktsioon. Uuringus tuuakse välja, et rahvatantsu harrastamise põhjused on sageli seotud ka vaba aja veetmisega. Tulemused näitavad, et paljud rahvatantsijad peavad seda harrastuseks, mis pakub rõõmu, füüsilist aktiivsust ja emotsionaalset rahulolu. Samuti märgitakse ära, et üks rahvatantsuga tegelemise peamiseid põhjuseid on soov publikule esineda, mis lisab sellele selge meelelahutusliku funktsiooni. (Samas) Samas tasub arvestada, et publikule esinemine ja teiste lõbustamine ei pruugi tähendada, et etendus on meelelahutuslik ka etendaja enda jaoks. Etendamine võib olla ühtlasi eneseväljendus, oskuse kinnitamine, kuuluvustunde kogemine või isegi pingutus, mis nõuab keskendumist ja pühendumist. Nii võib meelelahutuslik element eksisteerida publikupoolse kogemusena, samal ajal kui etendaja jaoks on tegemist hoopis teistsuguse sisemise protsessiga. Seetõttu on oluline meeles pidada, et meelelahutuslikkus ei välista muid funktsioone, vaid võib nendega põimuda.

Kuigi meelelahutust ei ole artiklis "*Values of Amateur Theatre for Local Communities*" (Zijlstra jt, ilmumas) käsitletud eraldi väärtuskategooriana, on selle sisuline tähendus siiski selgelt esindatud mitmes teises väärtuskategoorias. Kõige otsesemalt väljendub meelelahutus emotsionaalsete väärtuste kaudu – näiteks rõõmu, lõbu, elevuse ja hea enesetunde kogemisena. Artiklis tuuakse välja, et intervjuudes rõhutasid kõigi gruppide osalejad just lõbu ja naudingut kui olulist osa osalemise kogemusest, eriti proovide käigus. Samuti toonitati, et kõik grupid soovisid, et nende publik naudiks etendust, tunneks emotsionaalset puudutust või saaks mõtteainet, mis rõhutab veelgi meelelahutuslikkuse tähtsust ka vastuvõtja vaates. (Samas)

Schechner toob välja, et ilu ei võrdu kaunidusega - ka õuduste oskuslik etendamine võib mõjuda ilusa ja esteetilisena (2020: 65). Ilu loomine on üks etenduse olulisi funktsioone (samas: 62), olgu see siis professionaalne tegevus või harrastustegevus, pakkudes osalejatele nii esteetilist naudingut kui ka võimalust väljendada ja kogeda tähendusrikkaid emotsioone (Zijlstra jt ilmumas). Schechneri ja Zijlstra jt käsitlustest lähtudes võib rahvatantsu kontekstis näha ilu mitmetähendusliku nähtusena. Tantsu võib pidada ilusaks nii liikumise tehnilise puhtuse, rütmi täpsuse ja sünkroonsuse põhjal kui ka esinejate kohalolu, emotsionaalsuse ja vahetuse tõttu. Ühelt poolt võib ilu seisneda vormilises täpsuses, teiselt poolt loomulikkuses ja spontaansuses. Oluline on märkida, et ilu ei teki iseenesest, vaid see eeldab harjutamist, oskusi ja lavalist teadlikkust.

Sellest võib järeldada, et rahvatantsus ei ole ilu pelgalt vaatajale suunatud esteetiline efekt, vaid ka tantsija kogemuslik ja tunnetuslik kvaliteet. Ilu võib avalduda siis, kui esitus on sujuv, pingevaba ja sisuline ning kui tantsijad tunnevad end laval kindlalt. Seega on ilu rahvatantsus mitmetähenduslik ja sõltub nii esituse tasemest kui ka selle vastuvõtja tajust, olles samal ajal seotud nii esteetiliste kui ka emotsionaalsete aspektidega.

Schechneri ilu loomise funktsiooniga saab seostada rahvatantsu esinemispraktikaid ja tantsupidusid kui kultuurietendusi, mis loovad visuaalselt ja emotsionaalselt nauditava kogemuse nii osalejatele kui ka vaatajatele. Ilu loomise funktsioon hõlmab esituskunsti esteetilisi väärtusi, kunstilist väljendust ja kompositsiooni, mida rahvatantsus väljendatakse näiteks läbi koreograafia, rahvarõivaste ja muusikalise saate. Nemeržitski ja Zajedova (2015: 56-58) tehtud uuringus rõhutatakse rahvatantsu kui kunstilise eneseväljenduse ja esinemisrõõmu allikat. Tantsupidudel ja lavastustes osalemine pakub tantsijale võimalust nautida esteetiliselt läbimõeldud koreograafiat, muusikat ja visuaalset kujundust, mis omakorda tõstab osalejate rahuolu ja motiveerib neid traditsiooni jätkama (samas).

Zijlstra jt (ilmumas) toovad välja, et harrastuskunstis, näiteks harrastusteatri puhul, avaldub ilu loomise funktsioon läbi esteetiliste ja kunstiliste väärtuste, mis artiklis on üks seitsmest väärtuskategooriast. Need väärtused ei piirdu ainult lavakujunduse, kostüümide või valguslahendustega, vaid peegelduvad ka näitlejatöös, lavastuse stiilis ja selles, kuidas sõnum publikuni jõuab. Autorid rõhutavad, et iga lavastus on teadlik

loominguline valik, olgu selleks tuntud tekst, originaallugu või kogukonnast inspireeritud materjal, mille kaudu püütakse luua midagi, mis on visuaalselt mõjuv või emotsionaalselt kõnetav. Isegi piiratud vahenditega püütakse saavutada kõrget kunstilist taset, kas professionaalide kaasabil või oma liikmete teadmiste toetudes. (Samas)

Samas rõhutatakse, et ilu loomine ei ole eesmärk omaette, vaid on tihedalt seotud sellega, millist sõnumit lavastus kannab ja millise emotsionaalset mõju see avaldab. Seega on ilu mitte ainult esteetiline, vaid ka tähenduslik, seotud kogukonna, kohaliku elu ja identiteediga. Seda lähenemist saab laiendada ka rahvatantsule, kus ilu ei seisne pelgalt liikumise täpsuses või kostüümides, vaid ka selles, kuidas esitus suhestub publiku ja esitajate endi kogemustega. Visuaalne mõju ja emotsionaalne tähendus võivad olla samaaegsed, toetades nii esteetilist elamust kui ka kogukondlikku sidet. (Zijlstra, ilmumas)

Samuti on oluline funktsioon identiteedi tähistamine ja / või muutmine. Identiteeti ei käsitleta staatilise nähtusena, vaid see on midagi, mida saab läbi etenduse tähistada või ajutiselt muuta, ümber kujundada (Schechner 2020: 62). Identiteedi tähistamine ja muutmine toimub sageli läbi harrastustegevuste, mis pakuvad osalejatele võimalust väljendada ja kinnistada oma kultuurilist kuuluvust. Nemeržitski ja Zajedova (2015: 58-59) toovad esile, et rahvatantsu harrastamine on Eesti kogukondades aidanud säilitada rahvuslikku identiteeti nii kodumaal kui ka väliseesti kogukondades.

Rahvatants mängib olulist rolli nii kultuurilise kui ka isikliku identiteedi kujundamisel. Kultuurilise identiteedi aspektist aitab tantsu eripärane tantsustiil ära tunda selle kuuluvuse eesti rahvatantsu traditsiooni. Isiklikul tasandil võib rahvatants olla enesemääratluse vahend, mille kaudu inimene seostab end eesti kultuuriga ja selle säilitamisega. (Nemeržitski ja Zajedova 2015: 66)

Eriti oluline on rahvatants väliseestlaste jaoks, kellele see pakub võimaluse väljendada oma ajaloolisi juuri ja päritolu. Identiteedi tunnetamine toimub visuaalselt rahvariiete kaudu, heliliselt iseloomulike viiside, rütmi ja tempo abil ning tantsuliigutuste, hoiakute ja sammude kaudu. Samas esineb ka vastuoluline aspekt – rahvatantsu nähakse mõnikord kui madalamat kultuurivormi, mis pärineb talurahvast ning mida ei peeta

võrreldavaks nn kõrgkultuuriga, nagu ballett või ooper. (Nemeržitski ja Zajedova 2015: 66)

Zijlstra jt (ilmumas) leiavad, et harrastuskunstide puhul on esteetilised ja kunstilised väärtused tihedalt seotud sotsiaalsete väärtustega, mille kaudu tähistatakse ja edastatakse kohalikke identiteete. Harrastustegevused ei loo identiteeti nullist, vaid aitavad seda ajas hoida ja edasi anda, ühendades esteetilise kogemuse sotsiaalsete ja kultuuriliste tähendustega (samas).

Schechner (2020: 62) rõhutab, et paljud etendusksunid on pärit rituaalidest, mille eesmärk oli kogukonna või üksikisiku tervendamine. Näiteks šamanistlikud rituaalid hõlmasid nii sümbolseid kui ka psühholoogilist tervendamist. Ta toob näite, et ka arst annab etendust, mille eesmärk on tervendamine, kuid mis on samal ajal julgustav ning õpetab. Samas väidab Schechner, et tervendamine võib olla transformatiivne, pakkudes osalejale võimalust astuda välja tavapärasest identiteedist ja kogeda liminaalsust. (Samas: 83)

Nemeržitski ja Zajedova (2015: 64) uuringust selgus, et üks peamisi põhjuseid, miks täiskasvanud eestlased tegelevad rahvatantsuga, on hea füüsiline vorm ja selle säilitamine. See näitab, et rahvatantsuga tegelemine ei ole pelgalt kultuurilise traditsiooni hoidmine, vaid ka regulaarne ja füüsiline tegevus, mis toetab tervislikku eluviisi ja parandab osaleja üldist heaolu. Samal ajal soodustab ka koos tantsimine osalejate vahelist suhtlust, mis aitab leevendada üksindust, ehk toimida emotsionaalselt toetava ja tasakaalustava kogemusena. (Samas)

Zijlstra jt (ilmumas) artiklis ei ole otseselt tervendamist kui eraldi väärtust välja toodud, kuid tervendamine või teraapiline mõju kuulub artikli väärtusraamistikus emotsionaalsete väärtuste alla. Artiklis toodud intervjuude tulemusel võib öelda, et protsess ise võib tugevdada isiklikku enesekindlust ja enesehinnangut, mis omakorda annab etendajatele julgust võtta uusi ja aktiivsemaid rolle. Samuti tuuakse välja, et osalemine grupis võib pakkuda turvalist ja toetavat keskkonda, mis toimib teraapiliselt, seda eeldusel, et gruppi tajutakse toetussüsteemina. Intervjuudes selgus, et kahe uuritava harrastusgrupi liikmed näevad oma truppi kui toetavat keskkonda. Esile toodi erinevaid

isiklike lugusid, näiteks, et gruppi kuulumine on aidanud üle saada leinast või isiklikust kaotusest. (Samas) Need aspektid näitavad, et tervendamine harrastuskunstides ei toimu küll meditsiinilises tähenduses, vaid pigem emotsionaalse toetuse ja vaimse heaolu kaudu ning on seotud turvalise keskkonna ja grupi toetusstruktuuriga.

Schechneri sõnul on etendused sageli seotud oskuste ja teadmiste edastamisega. Need võivad olla argielulised sündmused, näiteks kui laps õpib ema järgi lusikaga sööma või tänavameeleavaldused, mille peamine eesmärk on õpetada ja veenda. Samuti võib õpetamist kogeda rituaalides ja tseremooniates, kus vanemad põlvkonnad annavad edasi kogemusi ja traditsioone noorematele. (2020: 42, 62)

Harrastustegevused, nagu rahvatants ja rahvamuusika, pakuvad mitmekesiseid õppimisvõimalusi, mis annavad etendajale oskusi, teadmisi ja parandavad sotsiaalset arengut. Sellised tegevused toetavad õppimist nii praktilisel kui ka teoreetilisel tasandil. Nemeržitski ja Zajedova (2015: 61) uuringu tulemused viitavad, et üks peamisi põhjuseid, miks täiskasvanud rahvatantsuga tegelevad, on uute tantsude õppimine, mis viitab selgelt õppimise funktsioonile. Uuringust selgub, et positiivsete emotsioonide nimel rahvatantsuga tegelemine on statistiliselt seotud publikule esinemisega ning publikule esinimine on omakorda seotud uute tantsude õppimisega. Samuti on rahvatants miski, mida pärandatakse põlvest põlve, ehk noored õpivad vanematelt oma ajaloo ja pärandi kohta, ning ainuke viis seda kõike elus hoida on asjaga aktiivselt tegeleda. (Samas: 71)

Zijlstra jt (ilmumas) loodud väärtusraamistikus on selgelt välja toodud hariduslikud väärtused. Artiklis selgub, et harrastuskunstides avalduvad hariduslikud väärtused nii loomeprotsessis osalejate kui ka publikul jaoks. Autorid toovad välja, et osalejad omandavad teadmisi ja oskusi läbi koostöö, ülesannete jagamise ja sooritamise. Harrastusteater pakub võimalust õppida nii näitlemist, lavastamist kui ka korraldamist, sealhulgas ka lavakujunduse, tehnika ja juhtimise valdkondades. (Samas)

Zijlstra jt (ilmumas) toovad ka välja, et paljud harrastajad tegelevad enesetäiendusega ka väljaspool proove, uurides rolle ja teemat veel rohkem süvitsi. Samuti tuuakse välja,

et mõned trupid kaasavad enesearenguks professionaale, teised aga õpetavad üksteist grupi siseselt. Publikule pakuvad aga hariduslikku väärtust lavastuse teemad ja vormiline teostus. (Samas)

Schechneri sõnul võib kohtuda sakraalse või demonlikuga kasvõi argipäevastes tegevustes. Sakraalsust ja/või demonlikkust võib leida jumalateenistusest või šamanistlikest tegevustest, samuti ka paljudest rituaalidest. (2020: 62) Tihti jagatakse rituaalid ilmalikeks ja pühadeks. Neid selgelt eristada võib olla ekslik, sest ka ilmalikes rituaalides võib esineda jumalikke või pühalikke elemente – suur hulk rituaale saab olla samal ajal nii ilmalik kui püha. (Samas: 72) Schechner toob näiteks, et tüüpilised pulmarituaalid saavad olla nii ilmalikud kui pühad. Näiteks kuulub ilmalike elementide hulka tordi lõikamine või esimene tants pruutpaari vahel. Pühalikkus võib pulmas ilmnedagi läbi laulatuspaiga asukoha, kui selleks on kirik või kui talitust viib läbi vaimulik. (Samas: 70)

Rahvakultuuriga tegelemist võib samuti võtta kui rituaali. Rahvatantsuharrastuse uuringus tuuakse välja, et rahvatantsuga tegelemist võetakse kui midagi, mis eristab eestlasi teistest rahvustest. Viidatakse, et rahvatantsul on justkui oma “aura”, mis aitab tajuda traditsioonide mitmetahulisust ja tunnetuslikkust. (Nemeržitski ja Zajedova 2015: 67) See viitab justkui mingile üleloomulikule jõule, mingile sümboolsele ja emotsionaalsele mõõtmele, mida võib nimetada pühaks.

Sakraalsus avaldub ka rahvarõivastes, mis on tihti rahvakultuuriga esinejate lavariietus. Need ei ole pelgalt kehakatted, vaid kannavad endas sügavat sümboolset tähendust ja edastavad sõnumeid (Eesti Rahvarõivaste veebileht). Näiteks kannavad Ruhnu naised leina märgiks tumedat pearätti (Ruhnu naine), Kihnus aga tähistab lähedase surma must kõrt (seelik), mille allääres on punane pael (Kihnu naine).

Folkloorirühmad, nagu Leigarid, suhtuvad rahvarõivaste kandmise suure lugupidamise ja tõsidusega (Muuseumisüved). Sellest võib välja lugeda, kuidas traditsioonilised rõivad omandavad rituaalse mõõtme. Riietus ei peegelda pelgalt inimese vanust, jõukust ja sotsiaalset staatust, vaid võib endas kanda tähendusi, mis peegeldavad elusündmusi ja üleminekuid (Eesti Rahvarõivaste veebileht).

Schechner arvab, et kogukonna tugevdamine või selle loomine on üks seitsmest etenduse funktsioonist (2020: 62). Ta toob näiteks, et läbi etenduse on võimalik luua uut kogukonda, mis põhineb just nendel väärtustel, mida etenduse looja ise usub (samas: 63). Zijlstra jt (ilmumas) leiavad, et harrastustegevused mängivad väga olulist rolli kogukondade ühendamisel ja elavdamisel. Osalemine ühistel loomingulistel ettevõtmistel aitab luua sotsiaalseid sidemeid, soodustab koostööd ning aitab luua kuuluvustunnet. Harrastustegevused loovad ka ruumi kultuuriliseks osaluseks, mille kaudu inimesed saavad väljendada oma keelt, ajalugu, identiteeti ja muid kohalikke teemasid. (Samas)

Kogukondlikud väärtused võivad avalduda ka praktilistes tegevustes (Zijlstra jt ilmumas). Kogukondlikkus tekitab inimestes tahet aidata ning kohalikud inimesed võivad aidata ka etenduse korraldamisega, näiteks kostüümide, tehnika, ruumide või toitlustusega. Sellised väärtused loovad sidemed harrastusgrupi ja kogukonna vahel, kus tegutsetakse, ning aidata läbi selle elavdada näiteks maapiirkondade kultuurielu. (Samas) Zijlstra jt (ilmumas) leidsid veel, et harrastustegevus võib luua põlvkondadevahelisi õppimiskogukondi, kus just vanemad liikmed õpetavad ja annavad oma teadmisi edasi noorematele. Sellistes kogukondades võib aga tekkida probleeme uute liikmete vastuvõtmisega. Nad leiavad, et harrastustegevused võivad aidata luua ka uusi kogukondi või tuua juba olemasolevatesse kogukondadesse uusi liikmeid. Kuid selleks, et kogukond tõesti tugevneks on oluline avatus, kaasatus ja järjepidevus. (Samas)

Ka Nemeržitski ja Zajedova (2015) uuring toob esile rahvatantsu kui harrastustegevuse olulise rolli kogukondlike väärtuste kujundamisel ja säilitamisel. Nii isikliku kogemuse kui ka motivatsiooni vaatepunktist nähakse rahvatantsu tugeva sotsialiseerumisvahendina, mis aitab luua uusi sõprussuhteid ja hoida alles vanu (samas: 66). Autorid rõhutavad, et rahvatantsuga tegelemine tugevdab sotsiaalseid sidemeid, arendab suhtlemisuskust ning toetab kultuurilise, rahvusliku ja kogukondliku identiteedi säilimist (samas: 70).

1.4.1 Pärimuskultuuri peamised funktsioonid

Lähtudes eelnevas alapeatükis käsitletud kultuurietenduse funktsioonidest ja väärtustest, esitan siinkohal ülevaate sellest, millised neist pärimuskultuuri harrastamisel esile kerkivad. Käsitus tugineb minu ligi kümne aasta pikkusele isiklikule kogemusele pärimuskultuuri etendaja ja harrastajana ning Richard Schechneri (2020: 64) etenduse funktsioonide raamistikule. Schechneri kirjeldatud funktsioonidest olen välja jätnud funktsiooni nimega kokkupuude sakraalse või deemonlikuga, kuna see ei ole minu kogemuse põhjal etendamisel ja harrastamisel esmatähtsaks osutunud. Funktsioonid ei ole esitatud tähtsuse järjekorras, vaid pigem loogilise arenguna, mis algab individuaalsest osalusest ja liigub edasi sotsiaalse ja kogukondliku tähenduseni.

Üheks esimeseks ja enim tajutavaks funktsiooniks näib olevat meelelahutus. Meelelahutuslik külg kerkib sageli esile kui üks esimesi põhjuseid, miks pärimuskultuuriga tegeletakse. Pärimuskultuuriga tegelemisel on kahtlemata oluline roll selles, et see pakub rõõmu ja vaheldust, mis ei väljendu üksnes publikule suunatud esinemistes, vaid ka harrastaja isiklikus kogemuses. Koos laulmine, tantsimine või pilli mängimine pakuvad võimalust väljuda argipäevasest rutiinist ning luua tugev side kultuurilise pärandi ja isikliku enesetunde vahel. Nauditav ja mõtestatud tegevus motiveerib inimesi püsivalt osalema. Kui osalemine pakub rahuldust ja rõõmu, siis tekib soov tagasi tulla, õppida juurde ja jagada kogetut ka teistega. Sisemine rahulolu aitab sageli kujundada pikaajalisi harrastusi ja hoida kultuuripraktikaid aktiivsena.

Teiseks funktsiooniks on ilu loomine. Pärimuskultuuri esteetiline tähendus paistab olevat midagi, millest ei saa mööda vaadata, kui rääkida selle mõjust ja väärtusest. See ei piirdu ainult teadmiste ja oskustega, vaid väljendub ka visuaalses, kuulmises ja tunde tasandil kogetavas ilukogemuses. Liikumine, helid, värvid ja nende omavaheline kooskõla moodustavad terviku, mille kaudu saab pärimus uue mõõtme. Esteetiline elamus tundub mõjutavat nii osalejat kui ka vaatajat, luues hetki, mis jäävad meelde just seetõttu, et need puudutavad emotsionaalselt.

Oluline tundub olevat, et ilu ei teki ainult lõpptulemusena laval, vaid kujuneb kogu protsessi vältel. Rõivaste kandmise viis, grupi liikumise ühtsus, muusika ja liikumise rütmiline koosmõju ning lavaline kohalolu loovad koos midagi, mis mõjub esteetiliselt

veenvalt. Selline ilu ei ole ainult midagi, mida nähakse või kuuldakse, vaid midagi, mis puudutab sisemiselt. Just see kogemus võib aidata mõtestada ja kinnistada seda, mida inimene oma tegevuses väärtustab. Näib, et läbi ilu tugevneb side kultuurilise pärandiga ja suureneb ka osaluse tähenduslikkus.

Kolmanda funktsioonina toon esile tervendamise. Tervendav mõju ilmneb ilmselt paljude jaoks just läbi osaluse kehalises ja emotsionaalses kogemuses. Pärimuskultuuri tervendavat mõju on võimalik kogeda nii kehalisel kui ka vaimsel tasandil. Füüsiline liikumine, näiteks tants, aitab säilitada või parandada kehalist vormi, arendab koordineerimist ja suurendab teadlikkust oma kehast. Samal ajal pakub osalemine emotsionaalset tuge, mis väljendub kuuluvustundes, rütmilises kokkukuuluvustundes ja vaimses tasakaalus. Oluline osa sellest mõjust tuleneb grupidünaamikast. Võib arvata, et kui inimesed tegutsevad koos, tekib usaldus, kuuluvus ja vastastikune tugi. See loob aga keskkonna, kus inimene tunneb end turvaliselt, väärtustatuna ja arvestatuna. Selline atmosfäär aitab leevendada stressi, tõstab meeleolu ja loob ühenduse nii enda kui teistega.

Vaadeldes pärimuskultuuri rolli tänapäeva kontekstis, näib hariduslik funktsioon üks kesksemaid. Pärimuskultuuri elujõud tugineb aktiivsele osalemisele, kus õppimise ja õpetamise protsess toimub tihti loomulikus ja kogemuslikus vormis. Omandatakse mitte ainult tehnilisi oskusi, vaid ka arusaama traditsioonide tähendusest, sümbolitest ja kultuurilisest taustast. Õppimine ei piirdu liigutuste või viiside kordamisega, vaid hõlmab ka süvenemist selles peituvatesse väärtustesse ja kogukondlikesse suhetesse.

Sellises õpikeskkonnas areneb lisaks kultuurilisele teadlikkusele ka hulk elulisi oskusi, nagu koostöö, vastutustunne ja iseseisev mõtlemine. Tegevuse kaudu kujuneb arusaam sellest, kuidas üksikisiku panus mõjutab tervikut ning kuidas kultuur elab edasi läbi igapäevaste tegude. Just osalemises näibki peituvat see jõud, mis aitab pärimusel mitte ainult püsida, vaid ka areneda.

Oluliseks funktsiooniks võib pidada ka identiteedi tähistamist. Osalemine pärimuskultuuris pakub võimaluse suhestuda oma kultuurilise tausta ja väärtustega ning mõtestada enda kuuluvust. Tihti kujuneb see tähendus õppimise kaudu, sest teadmised, oskused ja kogemused aitavad aru saada, kuidas traditsioonid ja sümbolid haakuvad inimese enda looga. Kui inimene tunneb, et tal on selgem arusaam sellest, kust ta tuleb ja mida ta väärtustab, muutub osalus isiklikumaks ja teadlikumaks.

Identiteeditaju loob omakorda eelduse sügavamaks kogukondlikuks suhestumiseks. Kuuluvust ei kujunda ainult ühised tegevused, vaid ka see, kui inimene tunneb, et tal on midagi tähenduslikku, mida jagada. Seeläbi saab pärimuskultuur olla ruum, kus isiklik ja ühine kogemus toetavad teineteist.

Siit kasvab välja pärimuskultuuri üks selgeimaid ja samas sisuliselt mõjusamaid funktsioone: selle võime kujundada ja tugevdada kogukonda. Kogukondlikkus ei väljendu ainult ühistes tegevustes, vaid ka tähendustes, mida need tegevused loovad. On märgata, et sellised koosloomised toovad inimesed kokku viisil, mis ulatub kaugemale lavast, proovisaalist või üksikust esinemisest. Osalemine tantsurühmas, kooris või pilliansambelis loob sageli sidemeid, mis kujunevad olulisteks ka väljaspool kultuurilist konteksti. Tundub, et selline koos tegutsemine aitab tugevdada kuuluvustunnet ning pakub võimalust olla osa millestki laiemast ja jagatud. Eriti tähenduslikuks saab see siis, kui erinevas vanuses ja taustaga inimesed toovad tegevusse oma kogemused ja vaatenurgad. Pärimuskultuuri sees on üsna loomulik, et tekivad põlvkondade vahelised seosed – vanemad osalejad jagavad teadmisi ja praktikaid noorematega, kelle kaudu lisandub värskus ja uus elu. Nii kujuneb side, mis põhineb enamatel väärtustel kui lihtsalt ühine huvi. Võib öelda, et pärimuskultuuri ümbritsev kogukond ei ole pelgalt sotsiaalne kooslus, vaid ka vaimne keskkond, kus jagatud kogemused ja väärtused loovad tähendusliku kultuuriruumi.

Pärimuskultuuri harrastamisel esile kerkivad funktsioonid on omavahel tihedalt seotud ning kujundavad üheskoos tervikliku kogemuse. Meelelahutus, ilu loomine, tervendamise, õppimine ning kogukonna loomine / tugevdamine ei esine eraldi, vaid toetavad üksteist. Pärimuskultuuri mitmetahuline toimimine aitab mõista, miks see on paljude jaoks jätkuvalt tähenduslik ning kuidas selle roll ajas muutub ja laieneb.

2. RAHVAKUNSTIANSAMBEL LEIGARID

Enne kui saan põhjalikumalt käsitleda muuseumikava kui kultuurietenduse kujunemist ja toimimist, pean esmalt avama ansambli enda tausta. Selles peatükis keskendun rahvakunstiansambel Leigarite ajaloole ja eripäradele, mis on kujundanud nende rolli Eesti rahvakultuuri hoidjana ja arendajana. Muuseumikava on Leigarite tegevuse loomulik osa, mille tähendus ja sisu on tihedalt seotud kogu kollektiivi väärtuste, toimimisviiside ja kujunemislooga

2.1 Leigarite ajalugu

2025. aasta kevadel tähistasid Leigarid 56. sünnipäeva (Leigarite lugu). Leigarid oli üheks esimeseks ansamblik, kes suunas ja kujundas Eestis levima hakanud folklooriliikumist, mille eesmärk oli teadlikult viljeleda ja propageerida ehedat pärimuskultuuri (Tõnurist 2008: 358). Ansambel on juba üle poole sajandi aktiivselt panustanud Eesti pärimuskultuuri edendamisse, õpetamisse ja säilitamisse.

Rahvakunstiansambel Leigarid asutati 14. märtsil 1969. aastal toonase Puhkeparkide Direktsiooni kollektiivina (Leigarite lugu). Ansambli esimeseks kunstiliseks juhiks sai keeleteadlane, rahvaluule uurija, tantsija ja tantsukoguja Kristjan Torop (Juhendajad). Leigarite loomise eesmärk oli tutvustada Eesti Vabaõhumuuseumi külastajatele meie rahvatantsu ja -muusikat. Esimene muuseumiesinemine toimus 26. juulil 1969. Sellest ajast alates on Leigarid igal suvisel laupäeval ja pühapäeval kell 11 muuseumis muuseumikavaga üles astunud. (Leigarite lugu)

Torop mõistis kiiresti, et muuseumi konteksti ei sobi autoritants, mistõttu suunas ta oma tähelepanu folkloorsele ehk pärimuskultuurile (Aassalu 1998: 9). Sellest lähtuvalt sündis Leigarite muuseumikava, mille tantsud on suuresti Toropi seatud ning mida esitatakse samal põhimõttel tänaseni (Muuseumisüved).

Nimi Leigarid võeti kasutusele Kristjan Toropi eestvedamisel alles 1971. aastal. Sõna **leigar** tähendab moosekanti – kedagi, kes oskab laulda, mängida ja nalja teha. (Leigarite lugu) Leigarite nimi sobib ansamblile suurepäraselt, sest tegu pole pelgalt tantsuansambliga vaid kogukonnaga, mille liikmed on loo jutustajad ja elava kultuuri kandjad.

Peale Kristjan Toropi on ansamblit juhtinud Kalev Järvela, kes oli alguses Toropi assistent ning hiljem Leigarite kunstiline juht, seda kõike kokku pea 30 aastat. Tänapäevaks on ansambli kunstiline juht Sille Kapper-Tiisler, kes võttis Järvela töö üle 2014. aastal. (Leigarite lugu)

Toropi käe all sai Leigaritest ansambel, kes ei peljanud olla teistsugune. 1970ndad olid Leigarite jaoks nagu nooruseaastad ikka – tuli ennast kehtestada, tõestada, et lihtsus ei tähenda primitiivsust ja et folkloorne lähenemine ei ole vähem väärtuslik kui lavaliselt viimistletud tants. Kuigi 1973. aastal saadi ENSV rahvakollektiivi tiitel ja pääseti ka 1975. aasta tantsupeole A-rühmana, jäi siiski tunne, et ollakse oma rida käiv kollektiiv, mitte osa peavoolust. (Leigarite lugu)

1980ndad tõid Leigarite tegevusse mitmeid olulisi arenguid. Esineti rahvusvahelistel sündmustel, sealhulgas olümpiamängude purjeregati avamisel, tähistati ansambli 15. sünnipäeva ja jõuti ka 1000. esinemiseni. (Leigarite lugu) Folklooriliikumine kasvas ja Leigarid osalesid aktiivselt uutel festivalidel. 1988. aastal esineti esmakordselt sini-must-valge lipu all, mis oli tol ajal märgiline samm, peegeldades muutuvat ühiskondlikku olukorda ja rahvustunde tugevnemist. Samal kümnendil algasid ka rahvusvahelised sõprussuhted, näiteks Saksamaal tegutseva rühmaga Geseke, kellega ollakse tänaseni tihedas kontaktis. Samuti lisandus ansambli identiteeti sümbolne element – Anu Raua loodud vaip, mis saadab Leigareid rongkäikudel ja suurematel esinemistel. (Samas)

1990ndad tõid kaasa olulisi muudatusi. Eesti taasiseseisvumise järel loodi 1992. aastal mittetulundusühing Rahvakunstiselts Leigarid, et ansambel saaks iseseisvalt edasi tegutseda (Leigarite lugu). Esinemised Vabaõhumuuseumis jätkusid, taastati maha põlenud Sassi-Jaani talu ja loodi Ürgleigarite rühm – algusaegade tantsijatest koosnev kollektiiv, kes enam igapäevaselt aktiivselt ei tegutse, kuid hoiab sidet ansambli

pärandiga. Samuti laienes rahvusvaheline haare: esineti Ameerikas, Jaapanis ja paljudes Euroopa riikides, samuti võõrustati külalisi kaugemalt. (Samas)

Uus sajand näitas, et Leigarid suudavad ajaga kaasas käia, kaotamata oma juured. Lisaks esinemistele on suurendatud rõhku pärimustantsu ja -muusika uurimisele ja õpetamisele, näiteks unustatud rannarootsi tantsude taaselustamisele, pärimustantsu töötubadele ning muusika salvestamisele ja avaldamisele (Leigarite lugu). Alates 2021. aastast tegutseb Leigarite rühm ka Tartus ning 2024/2025. hooaja seisuga on ansambel saavutanud oma ajaloo suurima liikmeskonna (Kapper-Tiisler, isiklik vestlus 2024). See näitab, et Leigarid ei ole jäänud pelgalt ajaloo varju, vaid suudavad kõnetada ka uusi põlvkondi ja tuua pärimuskultuuri loomuliku ja elava osana tänasesse päeva. Algselt ühe asutuse kollektiivina sündinud ansamblist on aastatega kasvanud kogukond, kus elab ja areneb pärimuskultuur ehedal, uurival ja tundlikul moel.

2.2 Leigarite eripärad

Nagu eelmises peatükis mainitud, pole Leigareid alati tõsiselt võetud, kuna nende tegevust ei peetud tihti nii-öelda kõrgkultuuriks (Leigarite lugu). Kristjan Toropit meenutades on öeldud, et ta ei lasknud end sellistest kommentaaridest häirida ega hakanud vastu vaidlema ka siis, kui keegi rahvatantsu ringkondades teravalt märkis: “Ärge siin tatsuge nagu Leigarid murul” (Kuusik ja Leemets 1996). Leigarite juhendaja Mall Paulus (Intervjuu 2025) märkis, et ka tänapäeval leidub neid, kes suhtuvad ansamblistesse eelarvamusega, kuid Leigarid pole lasknud end sellest heidutada. Ansambel on jäänud truuks oma algsetele eesmärkidele ja põhimõtetele, milleks on pärimuskultuuri tutvustamine ja arendamine.

Leigarid paistavad silma eri piirkondade rahvarõivaste ja teadliku rahvarõivakultuuri väärtustamisega. Ansambelis pööratakse suurt tähelepanu käsitööle ning rõhutatakse rahvarõivakultuuri puhul korrektsust ja täpsust. (Tutvustus) Erinevate kihelkondade rahvarõivaste kandmine on teadlik valik, mille eesmärk on harida ja tutvustada Eesti rikkalikku kultuuripärandit – erinevaid ajastuid, piirkondi ja kombeid (Kapper-Tiisler, intervjuu 2025). Rahvarõivad on palju enam kui lihtsalt rõivad – need on meie

kultuuri kandjad, ajas kestvad pärandilood, mis peegeldavad esivanemate tarkust, elulaadi ja esteetikat (Eesti rahvarõivaste veebileht 2025).

Pärimustantse on traditsiooniliselt tantsitud elava muusika saatel (Eesti rahvatantsud...). Leigaritel on tänaseks lausa kaks pillirühma, mis on rahvatantsu- ja kunstiansamblite seas tänapäeval üsna haruldane (Tule Leigariks). Lisaks Leigaritele tegutsevad pillirühmad näiteks ka Tallinna Ülikooli rahvatantsuansambelis Soveldajad, Tallinna Prantsuse Lütseumi tantsuansambelis Leeiskad ning Tartu Folklooriklubis Maatasa (Tallinna Ülikooli rahvatantsuansambel Soveldaja; Leesikad; Tartu Folklooriklubi).

Leigarite muusikaline tegevus ei piirdu vaid pillimänguga – ansambli juures tegutseb ka kaks laulurühma. Tallinnas harjutavad pillirühm ja laulurühm eraldi, kuid Tartus tehakse seda koos. (Tule Leigariks) Folklooriansambli jaoks on oma pillimängijad ja lauljad suur eelis, kuna tantsijad saavad harjutada elava muusika saatel ning laul, mis on lahutamatu osa pärimuskultuurist, sulandub loomulikult tantsuproovidesse. Muuseumikavades on olulisel kohal ka laulunumbrid, mängud ja ringmängud, mistõttu on ühislaulmine treeningute loomulik osa (Leigarite muuseumikavas...).

Mitmekesisus on Leigaritele oluline – juba lasterühmades õpitakse laulmist ja sageli ka pillimängu, mis tagab traditsioonide järjepideva harjutamise ning kasutamise, rikastades ansambli tervikpilti ja sidudes muusika, laulu ning tantsu ühtseks elavaks pärimuseks (Tule Leigariks). Enamik Leigarite esinemisi toimub elava pillimängu saatel, kuid erandiks on näiteks autoritantsud, millele on loodud salvestatud muusikaline seade (Muuseumisuved).

Leigarite kunstiline juht Kapper-Tiisler on öelnud, et ühe pärimuse määratluse järgi tuleb teadmisi edasi anda vähemalt kolme põlvkonna vältel – Leigarite sees on see juba teoks saanud. Tänapäevaks harjutab ansambelis koos juba kolmas-neljas põlvkond. (2023) Leigarite muuseumiesinemistel on tavapärane näha, kuidas suured ja väikesed tantsivad kõrvuti – igapäevale leitakse jõukohane roll või tegevus. Nii nagu kunagistel külapidudel, ei olnud ka vanus määrav tantsimisel ja lõbutsemisel – tähtis oli koosolemine ja ühine elamus. (Muuseumisuved)

3. LEIGARITE MUUSEUMIKAVA FUNKTSIOONID JA KOOSTAMINE

Kolmandas peatükis keskendun muuseumikava funktsioonidele ning selle koostamise põhimõtetele ja praktikatele. Uurin, milliseid eesmärke muuseumikava täidab, kuidas see suhestub laiemate väärtuste ja traditsiooni edasikandmise viisidega ning millisel moel kujuneb selle sisu. Peatüki aluseks on intervjuud kunstiliste juhtide ja juhendajatega, kelle kogemused ja arusaamad võimaldavad avada muuseumikava kujunemisprotsessi seestpoolt. Nende vaatenurkade kaudu saab esile tuua, kuidas loomingulised valikud, korralduslikud kaalutlused ja kogukondlikud hoiakud kokku mõjutavad ühe traditsioonilise esitusvormi toimimist tänapäevases kontekstis. Poolstruktureeritud intervjuude kavad on esitatud lisas 1.

Muuseumikava on mitmekülgne ja tasakaalustatud tervik, mis esitleb Eesti eri piirkondade ja ajastute rahvatantsu ning -muusikat. Selle koostamisel on lähtutud mitmekesisuse põhimõttest, et repertuaar hõlmaks erinevaid paiku ja ajaperioode ning oleks esindatud ka eriilmelised rahvarõivad. (Kapper-Tiisler, intervjuu 2025) Leigarite muuseumikava põhirepertuaar tugineb vanadele tantsukirjeldustele ja mõnele hilisemale videosalvestisele. Tantsukirjeldused pärinevad peamiselt 19. sajandi lõpu rahvaluulekogumisest, kus tantsud kirjeldati eakate informantide järgi, liikumisi muutmata. (Muuseumikavast)

3.1 Muuseumikava funktsioonid

Nagu esimeses peatükis selgeks sai, on igal etendusel oma eesmärk. See võib olla hariduslik, meelelahutuslik või näiteks õpetlik, kuid etendused loovad alati mingisuguse väärtuse – nii esinejale kui ka publikule. Mõned etendused on loodud puhtalt esteetilise elamuse pakkumiseks, teised edastavad sõnumit või jutustavad lugu. On ka selliseid, mille peamine funktsioon on hoida ja edasi anda traditsioone, viies need uute põlvkondadeni, sidudes esinejad ja vaatajad.

Leigarite muuseumikava üks peamisi eesmärke on pärimuslike oskuste elushoidmine, jagamine ja mitmetasandiline edasiandmine (Kapper-Tiisler, intervjuu 2025).

Muuseumikava ei ole loodud vaid esitamiseks, vaid selle eesmärk on taastada ehtsat pärimuskultuuri olukorda. Tantsu- ja muusikalised oskused on praktilised ning püsivad vaid siis, kui neid aktiivselt kasutatakse. Kuigi esinemisi saab filmida ja pildistada, elavad need oskused ainult inimkehas ja liikumises. (Samas) Selline kehastatud teadmine ja kogemuse kaudu õppimine vastab selgelt Schechneri õpetamise funktsioonile – teadmisi ja oskusi ei anta edasi pelgalt sõnades või vaatamiseks, vaid läbi vahetu tegevuse ja kaasatuse. Muuseumikava roll hariduses ei piirdu info vahendamisega, vaid see võimaldab osalejatel teadmisi ka füüsiliselt kogeda ja kehastada. Hariduslik väärtus ei seisne üksnes selles, mida vaataja näeb, vaid selles, mida osaleja või pealtvaataja tunneb, katsetab ja kogeb, mis omakorda muudab pärimuskultuuri kättesaadavaks ja isiklikuks.

Ka Järvela (Intervjuu 2025) toonitab muuseumikava puhul autentsuse ja pärimusliku olemuse olulisust. Paulus (Intervjuu 2025) lisab, et lisaks pärimuse säilitamisele tegelevad Leigarid aktiivselt ka selle arendamisega. Tema sõnul on pärimuskultuuri edendamiseks mitmeid võimalusi, millest üheks on arhiivides töötamine. Seda teeb eriti aktiivselt Leigarite kunstiline juht Kapper-Tiisler, keda Paulus kirjeldab teadlase hingega uurijana. Kapper-Tiisler otsib pidevalt uut materjali, mida katsetada ja analüüsida. Pauluse sõnul on juba uue materjali leidmine ja sügavam pärimuskultuuri mõistmine iseenesest arendav protsess. (Samas) Muuseumikava hariduslik eesmärk ei piirdu vaid õpetamise ja esitamisega, vaid hõlmab ka pidevat uurimistööd, refleksiooni ja loomingulist katsetamist. Pärimus ei ole Leigarite jaoks midagi lõpetatud ega lõpetatavat, vaid protsess, mis on elav ja pidevalt uuenev, ning mis vajab aktiivset osalust ja mõtestamist.

Lisaks pärimuse hoidmisele ja edasikandmisele peab Paulus (Intervjuu 2025) oluliseks ka pärimustantsu pidevat mõtestamist ja analüüsimist. Ta tõstatab küsimuse, kas pärimust tuleks järgida ainult rangelt ajalooliste kirjapanekute järgi või on ruumi ka tõlgendustele ja kohandustele. Tema sõnul ei tähenda see tingimata traditsioonilistest reeglitest loobumist, vaid pigem sügavam arutelu ning teadlikku otsustamist, kuidas pärimusest osa saada ja seda edasi anda. (Samas) Pärimuse mõtestamine muuseumikava kontekstis näitab, et haridus on palju enam kui pelgalt teadmiste edasiandmine ning see on ka pidev arutelu, tõlgendus ja valikute tegemine. Muuseumikava kaudu ei anta

edasi mitte ainult seda, mida teha, vaid arutletakse ka selle üle, miks ja kuidas midagi edasi anda.

Muuseumikava on oluline pidepunkt tantsuliste ja muusikaliste oskuste arendamisel. Kapper-Tiisler (Intervjuu 2025) ütleb, et muuseumikava pakub etendajale mitmetasandilist õpet – esmalt omandatakse repertuaar, seejärel õpitakse improvisatsiooni ning lõpuks osatakse kaasata ka inimesi, kes pole varem tantsinud või muusikaga tegelenud. Lisaks õpetab muuseumikava, kuidas tantsida ja musitseerida koos erinevate inimestega – nii laste, noorte kui ka vanemate inimestega. See arendab kohanemisvõimet ja aitab mõista erinevaid tantsustiile ja -võtteid. (Samas) Siin ilmneb muuseumikava kui mitmekihilise õpikeskkonna väärtus: see ei toimi ainult üheosalisena, vaid pakub arengut nii algajale kui ka kogunud etendajale. Õpe ei ole lineaarselt üles ehitatud, vaid sisaldab üheaegselt tehnilisi, sotsiaalseid ja kultuurilisi mõõtmeid.

Kapper-Tiisler (Intervjuu 2025) leiab, et tänapäeval vajavad ka eestlased muuseumikava-sarnast etendust, et oma kultuuriga lähemalt tutvuda. Erinevalt muuseumikava algusaegadest, mil peamine sihtrühm olid turistid, on see nüüd oluline ka kohalikele. Ta märgib, et kuigi inimesed võivad koolis või huviringides pärimuskultuuriga kokku puutuda, jäävad nad sageli selle suhtes sama võõraks kui turistid. Seetõttu pakub muuseumikava kiiret ja mitmekesisist läbilõiget ajaloolisest talurahvakultuurist, aidates luua paremat sidet Eesti pärandiga. (Samas) Siit ilmneb oluline nihestatus hariduslikus sihtrühmas – pärand pole enam teistele näitamiseks, vaid ka enda tundmaõppimiseks. Muuseumikava muutub sotsiaalselt ja kultuuriliselt oluliseks tööriistaks, mis toetab identiteeditunnetust ja kogukondlikku sidusust.

Muuseumikava mitmekesisus ei piirdu ainult paikkondliku ja ajalise erinevuse aspektiga, vaid hõlmab peaaegu kõiki sellega seotud tahke. Leigarite jaoks on eriti oluline, et etendaja oleks mitmekülgne ega piirduks vaid ühe rolliga. Kapper-Tiisler (Intervjuu 2025) ütleb, et see iseloomustab muuseumikava kõige enam – üks inimene ei ole vaid tantsija, vaid võib olla ka laulja ja pillimees. Ta lisab, et viimasel ajal on ka pillimängijad hakanud etenduste jooksul tantsima, peegeldades sellega pärimuskultuurile omast paindlikkust, kus oskused ei olnud rangelt määratletud (samas). Rollide vahelduvus muuseumikavas toetab mitmekülgset arengut, sest inimene ei arene

ainult ühes oskuses, vaid saab kogemuse erinevates väljendusvormides. See ei arenda ainult tehnilisi oskusi, vaid toetab ka kultuuriteadlikkuse, empaatia, loovuse ja koostöövõime kujunemist ehk väärtusi, mida nüüdisaegne haridus eriti oluliseks peab. Ka Paulus (Intervjuu 2025) märgib, et juhendajad teevad pidevalt tööd selle nimel, et etendaja oleks mitmekülgne. Ta lisab, et selles suunas on juba palju edasi liigutud – kõigil lasterühmadel on laulutund, kus kord nädalas võetakse aeg, et kasvatada põlvkond, kes ei karda laulda ega mängida (samas). Oluline märkida, et sellised kogemused kujundavad enesekindlust ja kultuurilist eneseväljendust juba varasest east. Tegu ei ole ainult oskuse omandamisega, vaid ka hoiakute ja suhtumise kujundamisega ning just see ongi elukestva õppe tuum.

Mitmekülgsus avaldub ka etendajate vanuselises koosseisus. Leigarite muuseumikava etendustes ei ole tavaks, et lavale astuvad ainult kindlas vanuses või teatud rühmade liikmed. Platsil on just need, kes seekord ise esineda soovivad, mistõttu võivad kõrvuti tantsida eri põlvkondade esindajad. Paulus (Intervjuu 2025) ütleb, et see on ka kindlasti üks muuseumikava pidepunkte – iga esinemine on natuke erinev, ükski kava ei kordu täpselt samasugusena, sest alati on koosseis ja olud natuke erinevad. Ta ütleb: “See on midagi, millest teised ansamblid tihti aru ei saa – kuidas me saame esineda nii, et kohale tulles alles selgub, kes parasjagu tantsib.” (Samas) Vanuseline ja situatiivne paindlikkus loob kogukondliku õppimise ruumi, kus toimib teadmiste ringlus, mitte hierarhia. Õppimine toimub nii vanematelt noorematele kui ka vastupidi, sõltuvalt oskustest ja kogemusest.

Mitmekesisus avaldub muidugi ka rahvarõivastes, mis on ilmselt üks tuntumaid Leigarite tunnusjooni. Tuginedes oma kogemusele Leigarite tantsija ja seltsi juhatuse liikmena, tean, et Leigarid kannavad eri piirkondade ja ajastute rahvarõivaid ning põhimõtteliselt pole kellelgi täpselt ühesugust komplekti. Erinevate kihelkondade seelikutriipude ja värvide leidmisele pööratakse suurt tähelepanu ning detailidega mängitakse teadlikult – eesmärgiks on vältida ühtset “vormiriietust”, mis on tavaliselt omane rahvatantsuansamblitele. Ka Leigarid peavad end mõnikord projektide, näiteks tantsupeo raames, ühtlustama, kuid ka siis püütakse leida viise, kuidas rühm näeks välja ühtne, kuid mitte täpselt ühesugune. Rahvarõivaste visuaalne mitmekesisus ei täida üksnes esteetilist funktsiooni, vaid võib kanda ka harivat potentsiaali. Kui etendusel

astuvad lavale eri kihelkondade, ajastute ja detailidega rõivastatud tantsijad, võib see suunata tähelepanu kultuurilistele erinevustele ja nende tähenduslikkusele. Värvide, lõigete ja mustrite kaudu on võimalik märgata, et rahvakultuur ei ole ühtne ega homogeenne, vaid koosneb väga erinevatest ja omavahel põimunud kihtidest. Visuaalne mitmekesisus ei pruugi igal vaatajal tekitada teadlikku arusaamist, kuid loob võimaluse märgata, küsida ja mõtestada kultuurilisi nüansse viisil, mis täiendab muuseumikava üldist hariduslikku eesmärki.

Leigarites väärtustatakse oskuslikku etendajat, kes suudab improviseerida, kuid teeb seda alati traditsiooni raamides. Kuigi traditsiooni piire katsetatakse pidevalt, hoitakse muuseumikavas improvisatsioon kontrollituna, et säilitada ajalooline täpsus. Erinevalt tantsuklubist, kus improvisatsioon on vabam, jääb muuseumikava kindlamalt traditsiooni piiridesse (Kapper-Tiisler, intervjuu 2025). Kapper-Tiisler (samas) toob välja, et juhendajad püüavad leida tasakaalu – mitte üle astuda traditsiooni piiridest, kuid samas arvestada, et need piirid pole ajas muutumatud. See peegeldab muuseumikava haridusprotsessi üht olulist põhimõtet, et õppimine ei toimu täielikus vabaduses ega ka jäikade reeglite järgi, vaid kujuneb pidevas suhtes mineviku ja tänapäeva vahel. Improviseerimine muuseumikavas ei tähenda lihtsalt loomingulist väljendust, vaid eeldab teadlikku valikut, vastutust ja süvenemist. Sellises tasakaalu otsingus sünnib õppimine, mis on korruga traditsioonist lähtuv ja tänapäevaga suhestuv.

Muuseumikava hariduslik tähendus ei seisne ainult rahvakultuuri säilitamises, vaid eelkõige uue keskkonna loomises, kus pärimus saab tänapäeva inimese jaoks tähenduslikult edasi kesta. Paulus (Intervjuu 2025) tõdeb, et kuigi me ei saa taastada varasematel sajanditel kehtinud elukorraldust, kus laulmine, tantsimine ja pillimäng olid loomulik osa igapäevaelust, on võimalik kujundada keskkond, kus need tegevused leiavad oma koha uues kontekstis ja saavad uue tähenduse. Leigarites toimib see läbi erinevate põlvkondade koostegutsemise – emad, isad, lapsed ja vanavanemad jagavad samu kogemusi, mis võimaldab pärimusel kanduda edasi vahetel ja osalusel põhineval viisil (samas).

See ei pruugi väljendada pärimuse ajaloolist „loomulikku“ kulgu, kuid tekib uus vorm, mis kannab endas samu väärtusi. Oluline on mitte niivõrd vormi täpsus, vaid selle sisuline tähendus: kas osalejad saavad läbi tegevuse midagi, mis ühendab neid kultuuri

ja kogukonnaga. Just selles võib peituda ka muuseumikava hariduslik tuum, sest tegemist pole teadmiste mehaanilise edasiandmisega, vaid tähendusloomega, kus õppimine toimub läbi kogemuse, osaluse ja ühise tegutsemise.

Paulus (Intervjuu 2025) viitab, et sellises põlvkondade üleses koosloomes ja regulaarses kohtumises võib näha rituaalseid elemente, mis haakuvad Richard Schechneri (2020: 64) arusaamaga etenduse sakraalsest ja demonlikust funktsioonist. Isegi kui muuseumikava ei ole rituaal selle klassikalises mõttes, kannab see endas rituaali põhimõtteid: korduvust, kogukondlikkust ja tähenduslikkust. Selline raam loob turvalise ja selge struktuuriga õpikeskkonna, kus inimene saab osa millestki suuremast – ta mitte ainult ei õpi, vaid kuulub ja osaleb.

Kogukond on muuseumikava toimimise eeltingimus ja samal ajal ka selle tulemus. Kõik kolm intervjuueeritavat – Järvela, Paulus ja Kapper-Tiisler – rõhutasid kogukondlikkust kui muuseumikava keskset elementi. Järvela (Intervjuu 2025) nimetab seda “Leigarite sisemiseks dünaamikaks” ning rõhutab, et just muuseumikava loob ja hoiab ansambli struktuuri. See annab etendajatele kindla kohustuse ja järjepidevuse, mis toetab mitte ainult isiklikku arengut, vaid ka kuuluvustunnet. Järvela sõnul on just muuseumikava Leigarite „põhiprogramm“, mis kujundab leigarist leigari (samas).

Paulus (Intervjuu 2025) lisab, et Leigarid pole paljude jaoks lihtsalt folklooriansambel, vaid identiteediline ruum. Leigariks olemine mõjutab inimese hoiakuid ja eluviisi, näiteks suhtumist traditsiooni või isegi igapäevast rõivavalikut. Muuseumikava ei piirdu ainult lavalise esitusega; see laieneb elukogemuseks, mis aitab inimesel määratleda end kultuurikandjana. See ei ole pelgalt info omandamine, vaid traditsioonides elamine ja nende kaudu tähenduse loomine.

Samas toob Kapper-Tiisler (Intervjuu 2025) esile teise olulise vaatenurga. Tema hinnangul ei saa kogukonda võtta iseenesestmõistetavana – see ei teki lihtsalt seeläbi, et inimesed koos tantsivad. Muuseumikava nõuab kindlaid oskusi, repertuaari tundmist, teadlikkust kultuurilistest kontekstidest ja ühist arusaama sellest, kuidas esinemine peaks toimuma. Ta rõhutab, et iga rahvatantsija ei saa lihtsalt „hüpata“ muuseumikavasse, sest selleks on vaja eraldi ettevalmistust. Seetõttu küsib Kapper-Tiisler: “see ongi natuke nagu muna ja kana küsimus – kas kogukond on

eesmärk või eeldus?” (Samas) See küsimus toob esile õppimise ja kuulumise tiheda seose. Õppimine ei toimu Leigarite puhul ainult teadmiste edastamise, vaid kogukondliku praktika kaudu. Ühine rütm, koostöö, pühendumine ja jagatud väärtused ei ole üksnes õppevahendid, vaid need on ise osa õpitu sisust. Haridus selles võtmes ei piirdu faktide ja oskustega, vaid hõlmab kuuluvust, kultuuritundlikkust ja identiteedi kujunemist. Kogukond ei ole pelgalt taustsüsteem, vaid aktiivne komponent, mille kaudu õppimine üldse võimalikuks saab.

Nagu esimeses peatükis järeldusele jõudsin, on pärimuskultuuri etendusel ja harrastamisel kuus peamist funktsiooni: hariduslik, meelelahutuslik, ilu loomine, tervendav ja kogukonna loomine.

Läbiviidud intervjuude põhjal saab järeldada, et muuseumikava puhul võib meelelahutuslikku ja ilu loomise funktsiooni käsitleda koos, sest publikule pakutakse midagi, mis on visuaalselt ja muusikaliselt nauditav. Just selline esteetiline tervik aitab pärimusel paremini kõnetada. Meelelahutus oli ka muuseumikava kõige algupärasem funktsioon, seda küll koos hariva eesmärgiga. Siinkohal tasub aga küsida, kas meelelahutuslikkus tähendab üksnes lõbustamist või võib see hõlmata ka selliseid esteetilisi ja emotsionaalseid kogemusi, mis soodustavad õppimist. Muuseumikava puhul ei ole meelelahutus ja harimine vastandid, vaid pigem täiendavad need teineteist. Visuaalselt ja heliliselt nauditav esitlus võib luua publikus avatuse ja huvi, mille kaudu etenduse tähendus ja emotsionaalne kogemus jõuab sügavamale. Meelelahutus ei seisne siin pelgalt efektides, vaid kogemuse kaasahaaravuses, mis võimaldab harival sisul publikut paremini kõnetada. Traditsioonilises rahvakultuuris ei olnud harimine formaalne tegevus, vaid toimus läbi osalemise, jälgimise ja kogemuse, ning samasugune põhimõte toimib ka muuseumikava puhul.

Täna sel päeval tulebki kõige selgemalt muuseumikava eesmärkidest esile hariduslik suund. See puudutab nii etendajaid kui ka publikut: õpitakse, õpetatakse ja antakse edasi teadmisi ning oskusi. Hariduslik protsess ei ole linearselt ühest punktist teise liikuv, vaid vastastikune ja mitmetasandiline. Ühelt poolt täiendab kunstiline juht end pidevalt arhiivimaterjalidega töötades, mitte ainult kogudes ja talletades, vaid ka tõlgendades, sünteesides ja arendades pärimust edasi. Sealt liiguvad teadmised tantsijateni: edasi antakse mitte üksnes liikumine, vaid ka selle taust, tähendus ja kultuuriline kontekst.

Tantsijad õpivad nii juhendajalt kui üksteiselt, ning sageli toimub teadmiste edasiandmine kogemuse kaudu, paaristantsu või koosloome käigus. Lõpuks jõuab see kihiline teadmus publikuni, kellele esitatakse midagi enam kui lihtsalt esteetiline vaatamäng – etendus saab hariva mõõtme, mis võimaldab suhestuda kultuuripärandiga elavamal ja tähenduslikumal viisil. Nii muutub muuseumikava tervikuna hariduslikuks protsessiks, kus iga osaline on nii õppija kui edasiandja.

Lisaks teadmiste edastamisele ja omandamisele kannab muuseumikava ka tugevat identiteedi tähistamise funktsiooni. Osalemine pakub võimalust suhestuda oma kultuurilise tausta ja kuuluvusega ning väljendada seda kehakeele, laulu ja rütmi kaudu. See ei ole pelgalt isiklik eneseväljendus, vaid kollektiivne kultuuriline enesemääratlus, kus identiteet kujuneb läbi kogemuse ja osaluse. Selline teadlik praktika loob silla mineviku, oleviku ja tuleviku vahel.

Tervendav funktsioon avaldub muuseumikava puhul ennekõike läbi koos tegemise, stabiilse rütmi ja kogukondliku kuuluvuse. Proovid ja esinemised ei ole üksnes loominguks tegevused, vaid sotsiaalsed ja emotsionaalsed keskkonnad, kus kujunevad sõprussuhted, harjumused ja tähenduslik koosolemine. See võib pakkuda osalejatele vaimset tuge, tasakaalu ja meelerahu ning eriti neile, kelle jaoks leigariks olemine ei piirdu konkreetsete ülesannetega, vaid on oluline osa igapäevaelust. Kogukonnatunnetus loob pinnase, kus rahvakultuuri kandmine ei ole mitte kohustus, vaid loomulik ja toetav eluosa. Richard Schechneri järgi võib tervendav funktsioon toimida seal, kus kehaline, sotsiaalne ja emotsionaalne kogemus põimuvad. Leigarite puhul on see põimumine loomulik osa igast proovist ja esinemisest. Mõju ei pruugi olla vahetult tajutav või kergesti väljendatav, kuid selle kohalolu on pidev: see tuleb esile kuuluvuse tundes, jagatud hetkedes ja tegevuse rütmilisuses, mis toetavad sisemist tasakaalu.

Kogukondlikkus ei ole Leigarite muuseumikava puhul iseenesestmõistetav taust, vaid aktiivselt kujunev ja pidevalt uuenev suhe inimeste vahel. Kui Richard Schechner toob välja, et kogukonna loomine või tugevdamine on üks etenduse võimalikest funktsioonidest, siis Leigarite puhul ei saa seda vaadelda üksnes tulemuse, vaid ka protsessina. Kogukond ei teki pelgalt koos tegutsedes, vaid see eeldab jagatud arusaamu, kehalist kohalolu, põlvkondadevahelist suhtlust ja aega, et side muutuks

täenduslikuks. Muuseumikava loob küll sellele ruumi, kuid see ei taga veel kogukonda. Selles valguses on asjakohane tuua sisse Zijlstra jt (ilmumas) väärtusraamistik, kus osutatakse harrastustegevuste potentsiaalile luua põlvkondadevahelisi õppimiskeskondi ning tugevdada sotsiaalset sidusust. Leigarite tegevuses toimib kogukondlikkus kui pärimuse kandemehhanism: teadmised liiguvad mitte ainult vertikaalselt õpetajalt õpilasele, vaid ka horisontaalselt – liikmete vahel, kogemuste kaudu. Taoline mitmesuunaline edasiandmine ei toeta üksnes oskuste säilimist, vaid loob tähenduse ja kuuluvuse. Kogukondlikkus ei ole siin pelgalt kultuuriline väärtus, vaid hoopis tingimus, mille kaudu pärimus saab üldse edasi kanduda.

3.2 Muuseumikava koostamine

Leigarite muuseumikava koostamine on mitmetahuline protsess, mis ühendab traditsioonilised tantsud, muusika ja etenduse dramaturgilise ülesehituse. Nagu varem mainitud, ei ole muuseumikava eesmärk pelgalt pärimuskultuuri esitamine, vaid ka publiku ja etendaja harimine ning elava kogemuse pakkumine. Kava koostamisel tuleb arvestada mitmeid aspekte – ajaloolist tausta, tantsude mitmekesisust, etendajate oskusi ja vanust, harjutushooaja ajakava ning etenduse üldist sujuvust.

Läbiviidud intervjuude käigus küsisin Kapper-Tiislerilt, Järvelalt ja Pauluselt kava koostamise kohta, et mõista, kuidas muuseumikava kokku pannakse ning mille alusel otsustatakse, milliseid tantse, mängu ja muusikalisi palasid suvel muuseumis etendatakse. Leigareid nimetatakse Eesti folkloorilipulaevaks põhjusega. Nende muuseumikava on mitmekülgne ja rikkalik, pakkudes vaheldust nii publikule kui ka etendajatele endile. Aeg-ajalt uuendatakse kava, et hoida esinemised värskena, kuid see eeldab, et ansambliil on piisavalt tantsu-, laulu-, pilli- ja mängunumbreid, mida vajadusel kasutusele võtta.

Järvela (Intervjuu 2025) märgib, et praegune kunstiline juht võiks soovi korral koostada igal suvel täiesti uue kava, mis ei kordaks eelneva aasta numbreid. Samas rõhutab ta, et Leigarite muuseumikaval on kindel alus, millest väga kaugemale minna ei ole võimalik,

kuna teatud elemendid moodustavad kava tuuma ja tagavad selle järjepidevuse (samas). Ilmneb traditsiooni ja uuenduse vahel püsiv tasakaaluotsing: repertuaar peab püüdma säilitada nii traditsiooni kui ka uueneda, et vältida rutiini või stagneerumist.

Kapper-Tiisler (Intervjuu 2025) selgitab, et kava uuendamisel lähtutakse mitmetest põhimõtetest ning selle koostamine on kunstilise juhi juhtida. Tema ülesandeks on välja töötada idee ja seejärel arutada seda teiste juhendajatega. Lisaks on kava värskendamisel kasutatud ka loomelaagreid, kus ideid ühiselt arendatakse. (Samas) Repertuaari valimine on osaliselt kollektiivne protsess, mis rõhutab, et kava koostamine ei ole ainult juhtfiguuri loominguiline vastutus, vaid hõlmab ka ansambli sees toimuvat arutelu- ja kogemuspõhist koostööd. Paulus (Intervjuu 2025) kinnitab, et kava uuendamise eest vastutab peamiselt kunstiline juht, kuid meenutab ka olukorda, kus Kapper-Tiisler andis võimaluse talle ja oma tantsujuhendajast tütrele, Kristiina Siigile, etenduse kava kokku panna. Paulus märgib, et tookordne kava sisaldas palju huvitavaid elemente, kuid samas oli ka osi, mis praktikas hästi ei toimunud, tuues esile, et kava koostamine on pidev katsetamise ja kohandamise protsess. Ta lisab, et pärast kava koostamist jälgitakse selle toimimist, analüüsid, millised osad töötavad hästi ja millised vajavad muutmist. (Samas) Leigarite prooviv ja refleksiivne lähenemine viitab, et muuseumikava ei ole lõpetatud toode, vaid pidevalt uuenev ja ajas reageeriv tervik.

Kapper-Tiisler (Intervjuu 2025) rõhutab, et muuseumikava uuendamine ei tähenda ainult uute repertuaarinumbrite lisamist, vaid hõlmab ka kokkulepete sõlmimist, läbiproovimist ja õpetamissüsteemi kohandamist. Esmalt peavad säilima kava üldised põhimõtted – mitmekesisus ning tasakaal erinevate piirkondade ja ajastute vahel. Viimastel aastatel on ta kava uuendamise protsessi alustanud sellega, et vaatleb, millised numbrid kindlast kavast välja jäävad. See selgub tavaliselt suviste esinemiste käigus, mõni tants toimib hästi ja püsib repertuaaris, samas kui mõni ei leia piisavalt elujõudu. (Samas) Nii ilmneb, et repertuaaris püsivus ei ole juhuslik, vaid põhineb empiirilisel vaatlusel ja praktilisel analüüsil – tegu on justkui pideva väliuurimusega.

Mõned numbrid võivad jääda kavva veel üheks hooajaks, kuid kui need ka siis ei ole piisavalt elavad ja loomulikud, eemaldatakse need lõplikult. Teine põhjus, miks mõni tants kavast välja jääb, on see, kui see muutub liiga kindlakujuliseks ja hakkab omandama autoritantsu jooni, mistõttu ei sobi see enam pärimuslikku konteksti. Selline

juhtum oli näiteks süidiga Siiri, Tursamäe, Kaalup, mis lõpuks taandus kindlaks kolme polka järjestikuseks variandiks. Ta tunnistab, et sarnaseid tantse on aja jooksul veel olnud, kuid need selguvadki alles katsetamise käigus (Kapper-Tiisler, intervjuu 2025). Ka Järvela (Intervjuu 2025) meenutab, et 30 aasta jooksul katsetas ta palju erinevaid tantse omavahel kokku sulatada – mõni jäi proovisaali, mõni ei jõudnudki kunagi lavale. Ta tõdeb, et mõnikord näis idee paberil ja vaimusilmas töötavat, aga kui proovis läbi mängiti, sai kohe selgeks, et see ei toimi. Mõni number võis olla repertuaarivalikus terve aasta ning jäi siiski kõrvale. (Samas) Kunstiline vabadus ei tohi muutuda liialt lavastuslikuks, mis võib pärimuse loomulikku olemust moonutada. Kuigi sellised piirid on tihti hägused ja raskesti tajutavad, väärivad Leigarid tunnustust oma pideva tähelepanelikkuse ja enesekriitilisuse eest, et nad suudavad sellised kohad repertuaaris ära tunda ja nendega teadlikult tegeleda.

Kapper-Tiisler (Intervjuu 2025) selgitab, et pärast otsustamist, millised tantsud kavast välja jäävad, hinnatakse esmalt, kui palju ruumi alles jääb, ning seejärel vaadatakse, mida oleks võimalik või vajalik juurde lisada. Mõnikord jäetakse teatud lood teadlikult kõrvale lausa aastateks, teades, et oskused ansambli sees niisama lihtsalt ei kao. Alati leidub keegi, kes neid tantse mäletab, ning nii saab need vajadusel väikese õppimise ja meeldetuletamisega taas lavale tuua. Hetkel kuuluvad selliste tantsude hulka näiteks Kirbu Raputamine, Sõrmelugu ja Reinlender. Samuti on oluline, et ajutiselt välja jäetud tants ei kaoks täielikult. Kui tegu on väärtusliku ja säilitamist vajava looga, jälgib Kapper-Tiisler, kui pikaks ajaks on seda võimalik pausile panna, ilma et oskus kogukonnas hääbuks. Kui tundub, et tants hakkab ununema, tuleb see kavasse tagasi tuua. (Samas) See näitab, et pärimuse hoidmine ei tähenda ainult laval esitamist, vaid ka teadmise ja oskuse ringlust ansambli sees. Tantsud liiguvad aktiivse ja passiivse kasutuse vahel, aga ei kao päriselt. Antud lähenemine võimaldab hoida repertuaari mitmekesise ja elujõulise, ilma et iga lugu peaks pidevalt kavas olema. Samal ajal säilib vabadus kavaga katsetada, teades, et väärtuslikud lood on vajadusel kohe käepärast.

Kapper-Tiisler (Intervjuu 2025) rõhutab, et kui midagi kavast välja jäetakse, tuleb jälgida, et erinevad tantsutüübid oleksid tasakaalus. Vahel lisanduvad kavasse ka täiesti uued tantsud – need on pärimuse arendamise tulemus, millest varem juttu oli. Ta

selgitab, et harjutushooajal, kui aega on, katsetatakse uusi tantse esmalt trennisaalis, enne kui langetatakse lõplik otsus. Näiteks süitide loomisel tuleb erinevad variandid kindlasti läbi proovida, et näha, kuidas need omavahel toimivad. Samas tunnistab ta, et kui aega napib, seatakse lihtsalt mitu lugu järjest ning need õpitakse ära, mistõttu kujuneb süit loomuliku protsessina. (Samas)

Aga miks on üldse vaja kava uuendada? Selleks, et näitamist väärt repertuaari on palju rohkem, kui keskmine tantsija suudab meelde jätta (Kapper-Tiisler, intervjuu 2025). Kapper-Tiisler rõhutab, et ideaalne kava moodustab ühtse terviku, millele lisandub vaid mõni üksik lisanumber. Kaks täispikka kava on uutele etendajatele liiga suur koormus – see muudab ansambliga liitumise keerukamaks ning raskendab kava omandamist. Kapper-Tiisleri sõnul peab uus liige, kes sügisel ansambliga liitub, suutma talve jooksul suurema osa kavast omandada, et tunda end suvel muuseumis esinedes kindlalt. (Samas) Siin tuleb esile praktilise korralduse seos kava sisulise ülesehitusega ehk repertuaar ei tohi muutuda selliseks, mis takistab kogukonna püsivust ja järelkasvu.

Viimastel aastatel on tavaks saanud, et tantsupeo aastal Leigarid muuseumikava ei uuenda. Põhjus on lihtne – kui pole võimalik kogu ansambliga uut kava õppida, siis jääb kava samaks. Kapper-Tiisler märgib siiski, et aastaid, mil kava üldse ei muutu, on väga vähe. Tavaliselt muutub mingi osa repertuaarist, samas kui mõni osa jääb siiski alles. (Intervjuu 2025) Kokkuvõttes toimub kava uuendamine pidevalt – kas tuuakse tagasi vanu, unustatud lugusid või vormistatakse uusi improvisatsioonilisi numbreid süitideks või muudeks kindlateks tantsureegliteks (samas).

Kokkuvõttes ilmneb Leigarite muuseumikava koostamisest tasakaalustatud, aga pidevas muutumises olev süsteem, kus pärimuse hoidmine ja loominguline kohanemine käivad käsikäes. Kava ei ole lihtsalt esinemisplaan, vaid midagi palju enam, mis peegeldab ansambli sisemist toimimist, õpetamiskultuuri, teadmiste liikumist ja seda, kuidas rahvapärinus päriselt elus hoitakse. Iga valik kavas mõjutab suuremat pilti, mitte ainult lavalist tervikut, vaid ka seda, kuidas kogukond ise oma teadmisi kannab ja edasi annab. Repertuaari kujundamine on ka osa sellest, kuidas Leigarid iseennast määratlevad. Mida peetakse oluliseks, mida tasub meeles pidada, mida tasub näidata. See on pidev protsess, kus traditsioon ei ole valmis ega lõplik, vaid midagi, mida hoitakse, vaadatakse üle ja kohandatakse vastavalt ajale, inimestele ja olukorrale.

4. LEIGARITE MUUSEUMIKAVA 1987. JA 2024. AASTAL

Selles peatükis võrdlen kahte muuseumiesinemist: üht aastast 1987 ja teist aastast 2024. Need kaks ajaliselts kaugel asuvat näidet pakuvad võimaluse vaadelda Leigarite põhitegevuse kestvust üle 37 aasta pikkusel ajateljel. Kuigi töö varasemates osades olen käsitlenud muuseumikava eesmärke, koostamise põhimõtteid ja ansambli ajalugu, keskendun siin sellele, kuidas need põhimõtted on ajas tegelikult realiseerunud. Vaatlen kahte tavapärasest korralist muuseumiesinemist. 1987. aasta etteaste valisin seetõttu, et see on üks vanimaid säilinud muuseumiesinemisi, mis ei ole lavastatud ega spetsiaalselt filmitud, vaid on tavaline igapäevane etteaste. Selle esinemise ajal oli kunstiline juht Kristjan Torop. 2024. aasta video valisin, kuna see on uurimistöö koostamise hetkel kõige värskem ja hiljutisem korraline esinemine enne 2025. aasta muuseumihooaega ning selle kunstiline juht oli Sille Kapper-Tiisler. Analüüsi eesmärk on selgitada välja, mis on pea 37 aastaga muutunud ja mis on jäänud samaks. Kasutan kahe video analüüsimisel kultuurietenduse analüüsi raamistikku (Saro, 2022b). 1987. aasta muuseumiesinemise kava on toodud lisa 2 ja 2024. aasta kava lisa 3.

4.1 1987. aasta korralise muuseumiesinemise analüüs

Video on salvestatud 1987. aasta 30. juunil – ajaks, mil muuseumisuvi oli juba kuu aega kestnud. Esinemine toimub Eesti Vabaõhumuuseumis ning tõenäoliselt on tegevuspaigaks Kõstriaseme talu. Mõni aasta enne seda oli Leigarite senine kodutalu, Sassi-Jaani, tules hävinud, mistõttu tuli leida uus esinemiskoht. Kuigi video ei näita ümbrust kuigi selgelt, viitavad detailid, mida võrdlen muuseumi kodulehe fotode ja kaartidega, sellele, et tegu võib tõepoolest olla Kõstriaseme taluga. Läbi video võib paika panna reheelamu ja aitade asukohad.

Sel ajal oli Leigarite kunstiliseks juhiks Kristjan Torop, mis tähendab, et muuseumikava on just tema poolt kokku pandud. 1987. aastal olid Leigarid veel võrdlemisi noor kollektiiv, tegutsedes aktiivselt oma algse sihi nimel: tutvustada Eesti pärimuskultuuri muuseumi küllastavatele turistidele. Ka antud esinemine näib seda eesmärki kandvat.

Videot vaadates püüdsin võimalikult täpselt üles kirjutada etendatud repertuaari. Kuna olen ise juba ligi kümme aastat muuseumikava etendajana tegutsenud, oli suur osa numbritest mulle tuttavad, kuid mõne puhul tuli siiski teha ka veidi uurimistööd.

Etendus algab pilli- ja laulumänguga, mille saatel liiguvad tantsijad platsile. Esimese numbrina esitatakse Sõrmelugu, millele järgneb Reinlender. Reinlender mõjub pisut kindlavormilise tantsuna – on selgelt näha, et tantsitakse kindlat versiooni, ning paariliste vahetus toimub sujuvalt ja ilma etteteatamiseta, vähemalt ei ole seda videos kuulda. Seejärel tuleb Vanaranna-Vurrsahkadi. Pärast seda jäävad platsile vaid naised, kes esitavad rataslaulu, millele järgneb meeste pulgaplokk.

Kavas on mitmeid laulunumbreid ning mängitakse ka Nõelamängu. Kava keskosas tehakse ruumi publikunumbritele: iga tantsija kutsub endale paariliseks mõne inimese publiku seast ning juhendab teda läbi mitme numbriga. Publikunumbreid tuleb ette ka etenduse lõpuosas.

Platsil on korraga enamasti umbes kümme tantsupaari. Etendajad tunduvad kuuluvat samasse vanusegruppi, kuid täpne määramine on kehva videokvaliteedi tõttu keeruline. Mõne tuttava näo järgi võib siiski oletada, et esinejad on vanuses 30–40. Lapsi ega naispaare videos ei esine – kõik tantsivad paarid on segapaarid. Tõenäoliselt on tegemist juhusega, kuna muuseumiesinemistele registreerimine on vabatahtlik ning esinejate koosseis ei ole ette määratud.

Lisaks tantsijatele on kohal ka pillimängijad, keda kuigi hästi näha ei ole, kuid kelle mäng on selgelt kuuldav. Pillirühma suurst on raske määratleda, kuid tundub, et neid istub reheelamu juures umbes 4-5. Ühes pillinumbris astub solist teistest eraldi välja ning mängib lühikese soolo torupillil. Kavas on ka laulunumbreid, kus sageli osalevad samad inimesed, kes ka tantsivad, mis viitab etendajate mitmekülgsusele ja näitab, et laval ollakse valmis täitma mitut rolli.

Etendajatel on seljas erinevate paikkondade rahvarõivad. Mitmed naiste rahvarõivad tunduvad olevat pärit Saaremaalt erinevatest kihelkondadest. Riietuses on näha ka erinevust neiu- ja abielunaieste vahel – neiud kannavad pärgi, abielunaised tanusid või

tuttmütse, mille tutt on paigutatud vastavale poolele. Meeste rõivastes nii suurt erisust ei paista. Julgen arvata, et enamasti on meestel seljas Põhja-Eestile omased rõivad.

Etenduse keskne tekst on tants, mida toetab pillimäng. Tantsunumbrite vahele on põimitud laulunumbreid ja mängu, et etendus oleks mitmekesine ning annaks edasi ka pärimuse erinevaid tahke. Iga etendaja kehakeel on pisut erinev, kuid tundub, et liigutused on kontrollitud ja ühtlased. Etendaja teab, millal kuhu minna ning kellega ta mida etendab.

Etenduses kasutatakse rekvisiitidena puupulkasid, mis tulevad mängu pulgaplokis. See koosneb nii meeste- kui naistetantsudest, kus pulki aktiivselt kasutatakse. Meestetantsus on pulkadel võistluslik element – eesmärk on teisele tantsijale „ära teha“, lüües tal pulk käest, et ta peaks sellele järele minema. Kui pulga on vahepeal kinni püüdnud naine, peab mees selle temalt tagasi lunastama, näiteks kallistuse või põsemusiga.

Naiste tants Kaarassiim – Ristpulkadet on aga väga kindlakujuline ja struktureeritud. Tants kulmineerub osavusmänguga, kus pulkadest moodustatakse maas risti ning nende vahel tuleb hüpata kindlas rütmis ja järjestuses, nii et pulki ei puutuks. Lõpus võetakse sõbra käest kinni ja hüpatakse kahekesi samal ristil, kuni ilmub „sitikas“, kes pulgad sassi ajab ja mängu lõpetab.

Videost on selgelt näha, et publikut on väga palju. Terve taluõu on publikut täis, inimesed ootavad etenduse algust. Video alguses kostub saksa keel, hiljem ka soome keel, mis viitab sellele, et pealtvaatajad olid pärit väga erinevatest keele- ja kultuuriruumidest. Ka vanuse ja soo poolest on publik mitmekesine, on näha nii vanemaid inimesi kui ka päris noori lapsi. Esinemise alguses on publik üsna jutukas. Umbes kolm esimest numbrit kulub selleks, et nad hakkaksid keskenduma laval toimuvale. Esimeseks pöördepunktiks tundub olevat pulgaplokk, mis pälvib tähelepanu ja tekitab esimesed valjud naerupahvakud – näiteks siis, kui mehel lüüakse pulk käest ja ta peab selle naise käest tagasi lunastama.

Ka sellele järgnev Nõelamäng tõmbab publiku aktiivselt kaasa, eriti meeste sahmimine tüdrukute seelikute vahel mängu alguses. Mängu süžee keskmes on mees, kes on kaotanud nõela ning asub seda otsima hanereas seisvate naiste seast. Nõelamäng algab

lauluga, mida esitavad rivis õõtsuvad naised, andes mängule rütmilise ja meeleoluka sissejuhatuse. Mehed alustavad otsinguid, piiludes ja tuhnides naiste seelikute all, et kadunud nõel leida. Kui rivi esimene naine annab märku, et nõel võib olla hoopis rivi lõpus, tormab mees viimast naist taga ajama. Sel hetkel muutub kogu rivis seisvate naiste liikumine – naised püüavad teda peatada, liikudes ühes rütmis edasi, justkui elav, lauldes hingav takistus, mis ei lase mehel lihtsalt läbi murda

Tõenäoliselt suurem osa publikust ei saa Nõelamängu täpsest sisust aru, kuna sissejuhatav dialoog toimub eesti keeles, mis seletab, miks mehed naisi segama lähevad. Sellegipoolest reageeritakse entusiastlikult – publik rõkkab, kui mängu lõpus mees naist taga ajama hakkab.

Eriliselt lõbusaks muutub publik siis, kui käes on publikunumbrid ning tantsijad kutsuvad pealtvaatajaid endaga tantsima. See tekitab palju naeru ja elevust nii nende seas, kes platsile satuvad, kui ka neil, kes kõrvalt vaatavad. Reaktsioonid on väga erinevad, näiteks üritab üks turist ringmängu ajal ringist põgeneda – kas ta ei saanud aru, et peab sealt uue paarilise leidma, või lootis lihtsalt vaikselt minema hiilida. Aga välja ei lastud, tantsija pani talle käe ette. Samas leidub ka neid, kes lähevad kavaga rõõmuga kaasa, nautides hetke täiel rinnal. Emotsioone on platsil palju ning publik elab etendusele kaasa, vahel segaduses, vahel lõbusalt kaasa naerdes.

Suure reaktsiooni said ka Kolonntants ja sellele järgnenud Kirburaputamine. On tunda, et Kirburaputamise emotsioon võib osaliselt tulla veel eelneva tantsu mõjust – rahvas on juba üles soojenenud. Samuti pakub publikule lõbu Inglisjaki lõpp, mis toob kaasa palju elevust ja naeru. Etenduse viimased publikunumbrid, Rukkilõikus ja polka, tõmbavad publiku samuti kaasa. Eriti polka tekitab palju elevust, kuigi on näha, et paljudel publikuliikmetel ei taha see päris hästi välja tulla – pigem tammutakse ühe koha peal ja eksitakse sammudes, mis omakorda lisab koomikat ja toob platsile rõõmsaid emotsioone.

Laulu- ja pillinumbrate ajal on publik vaiksem, kuulatab tähelepanelikult ning reageerib viisakate aplausidega. Samas on kogu etenduse vältel tunda kerget jutusuminat, mis viitab sellele, et täielikku kontserdivaikust ei saavutata, kuid üldine keskendumine on siiski olemas.

4.2 2024. aasta korralise muuseumiesinemise analüüs

2024. aastal on video salvestatud muuseumisuve viimasel etendusel, 31. augustil. Kuna on hooaja lõpp, võib etendajaid olla tavapärasest rohkem. Etendus toimub Sassi-Jaani talus, mis on olnud Leigarite algne kodutalu ning on sümboliseerivalt oluline paik.

Leigarid on nüüdseks juba kogunud ja väärikas ansambel – sama aasta kevadel tähistati 55. juubelisünnipäeva ning aastate jooksul on kollektiiv igas mõttes kasvanud. Etenduse eesmärk ei ole enam ainult turistide lõbustamine ja pärimuskultuuri tutvustamine. Nagu varasemas peatükis ka kirjeldatud, on eesmärk pigem õpetada, säilitada ja arendada. Sihtrühm ei ole enam pelgalt kaugelt tulnud turist, vaid ka tavaline eesti inimene, kes võib olla mingil määral pärimuskultuuriga juba kokku puutunud.

Muuseumikava taotleb mitmekesisust nii repertuaari, riietuse kui ka etendajate endi osas. Lavale tuuakse erinevate piirkondade tantse ja rõivaid, ning koosseisus on eri vanuses ja kogemusega tantsijaid. Antud repertuaari on kokku pannud Leigarite kunstiline juht Sille Kapper-Tiisler.

Analüüsitaval muuseumiesinemisel on etendajate grupp väga mitmekesine. Laval on väikseid lapsi, noorukeid, keskealisi ja vanemaid inimesi – kõik vanuserühmad on esindatud. Koos tantsivad eri põlvkondade inimesed, mis annab kavale elulise ja kogukondliku mõõtme. Etendajate seas leidub ka mitu naispaari. Esindatud on ka lauljad – eeslauljate hulgas on valdavalt naised, kuid kaasa laulavad kõik etendajad. Mõned lauljad osalevad ka tantsudes. Pillimängijad, keda on kokku kuus, asuvad aida all ja saavad etendust algusest lõpuni elava muusikaga.

Etendajaid on antud esinemisel väga palju. Laval on nii algajaid kui ka vanu kalu. Sama mitmekesine nagu etendajate koosseis on ka nende rahvarõivaste valik. Esindatud on väga erinevaid komplekte – leidub nii pidulikke rõivaid kui ka lihtsamaid, tõisteks tegevusteks mõeldud riideid. Ka meeste rõivad jäävad silma oma eriilmelisuse poolest, seda nii peakatete kui ka üleriie kaudu. Ühtegi täpselt samasugust komplekti ei paista – igaüks kannab midagi omanäolist. Erinevate rahvarõivaste näitamine viitab sellele, et rahvapärandit ei käsitleta ühtse, fikseeritud normina, vaid elava ja mitmekesise kultuurinähtusena. Sellest peegeldub teadlik valik näidata publikule Eesti rahvarõivaste

rikkust ja kasutamiskiise. Selline lähenemine viitab aga omakorda taaskord muuseumikava õpetavale funktsioonile.

Etendus algab pillimänguga, mille saatel täitub plats tantsijatega ning esitatakse Reinlender. Tants toimub vabas vormis ning igaüks kasutab endale sobilikku varianti – on näha esimest improvisatsioonihetke. Valjuhääline meeshääl hüüab aga vahele “vahetus” ning meespaariline liigub märguande peale edasi. Tantsu lõppedes liiguvad tantsijad läbisegi, et otsida üles oma algupärane paariline. Kuna inimesi on platsil väga palju, siis tekib hetkeline segadus, kus kõik läbisegi kuhugi liiguvad. Kuid üsna kiiresti tekib segadusest ilus suur ring, et edasi tantsida Ingliska II. Vahepeal jooksevad ringi lapsed ning õhustik on väga loomulik – see ei meenuta niivõrd etendust, vaid koosolemist ja pidu, kuhu inimesed on kokku tulnud ja neil on koos tore.

Kava kulgeb edasi lauluga ja pulgaplokiga, millele järgneb mäng. Sellel esinemisel mängiti Hobusemängu. Mäng toimub ringis, kus naised laulavad hobusele, ringi sees on noored poisid, kes peavad “aiast” välja saama. Mängu põnevus tekib laulu lõpus, kus naised laulavad: “Katsu, kas aeda tugeva, kas on aeda meeste tehtud, või on aeda naiste tehtud. Kui saad välja, siis saad kaeru, kui jääd sisse, siis jääd nälga.” Selle peale peavad poisid proovima läbi või üle aia tulla.

Edasi liigub kava sujuvalt. Kuna etendajaid on palju, toimuvad mitmed tegevused näiteks mitmes ringis, mille etendajad oskuslikult ise moodustavad. Ühelt numbrilt teisele üleminekud on samuti sujuvad, kuid samal ajal mõjuvad need loomulikult – keegi ei kiirusta tantsu algasendisse, vaid sinna minnakse koos muusikaga, kui oma partner on tantsuplatsil üles leitud. Kava jätkub tantsunumbritega, esitatakse veel üks laul ja mäng, milleks on Laevamäng. Kava lõppeb kahe publikunumbriaga.

Etenduses on kasutusel rekvisiite mitmes numbris. Pulgapolkas kasutatakse puitpulkasid ning toimitakse samamoodi, nagu eelmise video analüüsis kirjeldatud. Selle kava eripäraks on ka Räditants, mille nimi juba viitab kasutatavale rekvisiidile. Nimelt kasutatakse selles tantsus valget rätikut ehk rädi, millest hoiavad kinni nii mees kui naine. Nii tekib kahe tantsija vahele justkui värav, millest teised tantsijad läbi poevad.

Samuti on Hobusemängus näha hobusekuljuseid, mis pannakse valitud noormehele kaela, et tähistada tema valimist hobuseks. Kuljused lisavad ka helilise efekti, mis muudab mängu elavamaks.

Selles etenduses kannab põhiraskust tants – see on peamine keel, millega lugu edasi antakse. Samas on oma oluline roll ka laulul, pillimängul ja mängudel, mis täiendavad ja toetavad tervikut. Väga eriilmelised tantsijad räägivad oma lugu igaüks omal moel – see tuleneb vanusest, oskuslikkusest ja paljust muust. On näha, et kavas on teadlikult jäetud kohti, kus saab vabamalt improviseerida. Just nendes hetkedes tõusevad rohkem esile kogenumad ja oskuslikumad etendajad.

Videos ei ole fookus seatud publikule – esikohal on etendajate ja etenduse näitamine. Siiski ilmub publik vahetevahel kaadrisse, eriti publikunumbrite ajal. Antud etendusel paistab etendajate arv publiku omast selgelt suurem. Näha on, et aia pool istub pinkidel kokku umbes paarkümmend inimest ning salvestuse jooksul ilmuvad ka aiavärvasse aeg-ajalt möödakõndijad. Sassi-Jaani talu asub Vabaõhumuuseumis kohe sissepääsu lähedal, mistõttu liigub esinemise ajal värava juurest pidevalt inimesi mööda – mõned neist peatuvad hetkeks vaatama, mõned jäävad pikemaks.

Publikunumbrite ajal on selgelt näha, et enamus etendajaid tantsib omavahel ning mõni õnnelik on endale saanud kellegi publikust. Inimesed, kes on tulnud vaatama, on tagasihoidlikud ning video järgi ei saa öelda, kas nad on eestlased või turistid. Samuti on näha, kuidas noorem publik vaatab etenduse ajal telefoni ning ei olegi justkui huvitatud sellest, mis tantsuplatsil toimub.

Publikunumbrid sujuvad lihtsalt – võib-olla on see sellepärast, et publikut on vähe ja suurem osa platsil olijatest on etendajad ise või juhtus olema väga oskuslik publik. Etenduse ajal ei kostu aplause või suuremat kaasaelamist publiku poolt. See võib olla ka tingitud ka sellest, et etendajaid ise on nii palju ja publiku reaktsioon läheb nende endi suhtluse vahel kaduma. Siinkohal ei pea ma üldse silmas suulist suhtlust, vaid rõõmuhõikeid, pilke ja naeru. Etenduse lõpus on näha, et publiku seas on etendajate endi sõpru ja pereliikmeid, kes on muuseumisse kaasa tulnud, et esinemist toetada ja kaasa elada. Etendajaid minnakse kallistama ja tervitama.

4.3 Kahe korralise muuseumiesinemise võrdlus

Etendused on oma olemuselt väga sarnased, kuigi et ajavahe on pea 37 aastat. Mõlema puhul on selgelt näha Leigarite muuseumikava eesmärke ja põhimõtteid. Mõlema etenduse toimumispaigaks on Eesti Vabaõhumuuseum, küll aga erinevates taludes. See vahe ei tulene Leigarite enda valikust, vaid Sassi-Jaani talus aset leidnud õnnetusest. 2024. aastal tantsitakse aga taas algupärasel, taastatud talus.

Etendused erinevad ka selle poolest, et 1987. aasta esinemine toimub hooaja keskpäeval, samas kui 2024. aastal on tegu hooaja viimase esinemisega. Enda kogemusest võin öelda, et muuseumiesinemistel osaletakse kõige rohkem just hooaja alguses ja lõpus. See võib olla seotud sellega, et inimesed ei ole suve alguses veel suverütmi sisse elanud või suve lõpus hakkavad juba naasma argipäevarutiini juurde. Paljud veedavad suvel nädalavahetused suvekodudes ega viibi sel ajal Tallinnas. Samas on just muuseumisuve esimene ja viimane korraline esinemine tihti populaarsemad, kuna nendega kaasneb teatav pidulikkus. Esimesel esinemisel avatakse suvine muuseumihooaeg, viimasega aga tähistatakse hooaja lõppu ja harjutushooaja algust. Lisaks jagatakse viimase esinemise ajal staažimärke, mille kättesaamiseks peab esineja ise kohal olema.

Vanem, 1987. aasta muuseumiesinemine jätab oma olemuselt ja teostuselt märgatavalt etenduslikuma mulje. Kava on selgelt struktureeritud ja liigub sujuvalt, mis muudab selle publiku jaoks kergesti jälgitavaks. Etteaste tundub olevat loodud just publiku jaoks ning ka publiku rohke kohalolu toetab seda muljet. Selle põhjal võib esinemise funktsioonidena esile tuua meelelahutuse, ilu loomise ja õpetamise, kusjuures viimane tuleneb pärimuskultuuri tutvustamise eesmärgist, mis oli toona muuseumikava ametlikuks suunaks. 2024. aasta etendus mõjub oma olemuselt pigem kogukondliku koosolemisenähtuse kui traditsioonilise publiku ees esinemisenähtuse. Tähelepanu ei näi olevat suunatud publiku heakskiidule ega aplausidele, vaid etendajate omavahelisele suhtlusele ja ühiselt loodud kogukonnatundele. See viitab muuseumiesinemise funktsioonide arengule – kuigi meelelahutus ja ilu loomine on endiselt olulised, kerkivad eriti esile kogukonna loomine ja tugevdamine, õpetamine ning identiteedi kujundamine. Neid eesmärke toetavad etendajate mitmekesine koosseis ja tasemete erinevus, rahvarõivaste suur varieeruvus ning üldine olustik, mille etendajad platsil loovad.

Vanemas videos on tunda, et kava on väga kindla struktuuriga ning etendus pisut kontrollitum kui 2024. aastal filmitud etendus. See võib tuleneda sellest, et 1987. aasta esinemisel osales ühest vanuserühmast koosnev etendajate grupp, samas kui 2024. aastal on laval väga mitmekesine koosseis, kus on koos erineva kogemuse ja oskustega inimesed. Ka etendajate arv võib siin olulist rolli mängida. Väiksemas grupis on lihtsam säilitada ühtset liikumist, hoida kontrolli ja arvestada üksteisega. Väga suure koosseisu puhul, näiteks kui platsil on korraga ligi sada inimest, muutub liikumise ja rütmi koordineerimine keerulisemaks. Sellises olukorras ei pruugi kõigil olla võimalik liikuda sünkroonselt ega säilitada ühist keskendumist.

Selge erinevus on näiteks Reinlenderi esituses: vanemas videos on näha, et erinevad põhisammud ja tantsuviisid on omavahel kokku lepitud, samas kui uuemas videos näib igaüks tantsivat just nii, nagu ta parasjagu heaks peab.

Mõlemal esinemisel mängiti Nõelamängu, kus on samuti selgeid erinevusi näha. Vanemas videos on mängu alguses olev dialoog väga lühike ja konkreetne – öeldakse põhimõtteliselt ainult need asjad, mida on kindlasti vaja öelda. Dialoogis peab kindlasti sisalduma selgitus selle kohta, miks mehed naiste vahel "tuuseldavad" – mida nad otsivad. Tuleb välja, et otsitakse nõela. Selle peale mainib rivis esimene naine, et tema just andis mehele nõela, ning küsib, mis mehel nõelasilmas oli. Mees vastab, et lõng. Seejärel küsib naine, mis värvi see lõng oli. Mees hakkab pakkuma erinevaid värvitoone, kuid ükski neist ei ole õige. Viimasena ütleb ta, et lõng oli kullakarva. Selle peale lausub rivis esimene naine: „Mine vaata sinna rivi lõppu.” See on märguanne viimasele tüdrukule, et nüüd tuleb jooksma hakata. Ülejäänud rivi jääb tema ja poisi vahele, kaitstes tüdrukut poisi eest. Uuemas videos on dialoog aga pikem ja rohkem improviseeritud, kuid kõik vajalik saab siiski öeldud. Huvitav on ka see, et vanemas videos tuleb nõela otsima üks mees, nagu seda tavaliselt tehakse, kuid uuemas viivad dialoogi läbi kaks meest ning mängu lõpus minnakse otsima kahte nõela. See tähendab, et nõelrivi lõpust hakkab jooksma kaks tüdrukut. Võib-olla tehti see otsus seetõttu, et etendajaid oli väga palju ning et publik paremini aru saaks ja näeks, mis toimub, pandi mängu mängima kaks paari.

Muusikute rolli on videote põhjal raske võrrelda, sest mõlemas videos ei tõuse nad eriti esile. 1987. aasta esinemisel oli aga eraldi pillilugu, mida esitas solist – seda uuemal

esinemisel ei tehtud, ning pillimeestele jäi pigem saatev roll. Lauljate puhul suuri erinevusi silma ei paista, kuid 2024. aastal oli näha, et laulja oli muuseumisse tulnud just laulja rollis. Samas oli ka neid, kes laulsid ja tantsisid.

Kuigi kahes kavas ei kattu kõik numbrid, on need oma olemuselt siiski väga sarnased ning leidub ka numbreid, mida kasutatakse mõlemas kavas, nagu näiteks Reinlender, Pulgaplokk, Nõelamäng, Kadrel 1 ja Rukkilõikus. Siinkohal tuleb meeles pidada, et kavad ei olegi alati samasugused, vaid neid muudetakse, ning Leigaritel on varuks mitme kava jagu numbreid. Kavas on esindatud nii laulud, ringmängud kui ka muud mängud, lisaks publikunumbrid. Ka ülesehituselt on muuseumikava siiski väga sarnane: kava algab rahuliku ringtantsuga, millele järgneb pisut hoogsam tants ja selle järel laul, siis juba Pulgaplokk. Kava sees tehakse paar publikunumbrit ning seejärel jälle lauldakse, mängitakse ja tantsitakse vaheldumisi. Enne kava lõpus olevaid publikunumbreid pannakse etendusele tugev punkt Kadrel 1-ga.

Kava struktuur ja pikkus ei ole ajas oluliselt muutunud – kui midagi ongi teisiti, siis ainult üksikutes kohtades, mis on täiesti tavaline, sest kava uuendatakse aeg-ajalt. See näitab, et Leigarite muuseumikava on püsinud läbi aastate väga järjepidev ning on suutnud säilitada oma algset eesmärgid. Kui midagi on muutunud, siis pigem see, et eesmärgid on aja jooksul avardatud – näiteks improvisatsiooni ja mitmekülgsuse suunas.

1987. ja 2024. aasta publik erineb täielikult ning suurim põhjus selleks on see, et aeg on edasi läinud. Kui vanemas videos on näha, et vaatajaid on nii palju, et tantsuplats on nende poolt sisse piiratud ja taluhoovis ei paista midagi peale nende, siis 2024. aastal on olukord vastupidine. Peale publiku suuruse on muutunud ka nende hoiakud, olek ja vastuvõtt. Kui 1987. aastal toodi turiste Eesti Vabaõhumuuseumisse busside kaupa (Järvela, intervjuu 2025), siis tänapäeval ei ole see enam nii tavapärane – turiste küll satub muuseumisse, kuid neid ei tooda enam nii teadlikult ja organiseeritult. Samuti on ajaga lisandunud palju muid konkureerivaid tegevusi ja vaatamisväärsusi, mille vahel turist saab valida. Kuna turiste ei ole enam nii palju, on muuseumikava publikuks tihti ka tavaline eestlane, kes oma loomult ei pruugi olla väga elav või avatud. Pigem vaadatakse vaikselt pealt, mis toimub, ning tantsuplatsile astumine võib tunduda pigem hirmutav kui lõbus ja tore – kuigi muidugi ei saa kõiki ühe mõõdupuuga võtta.

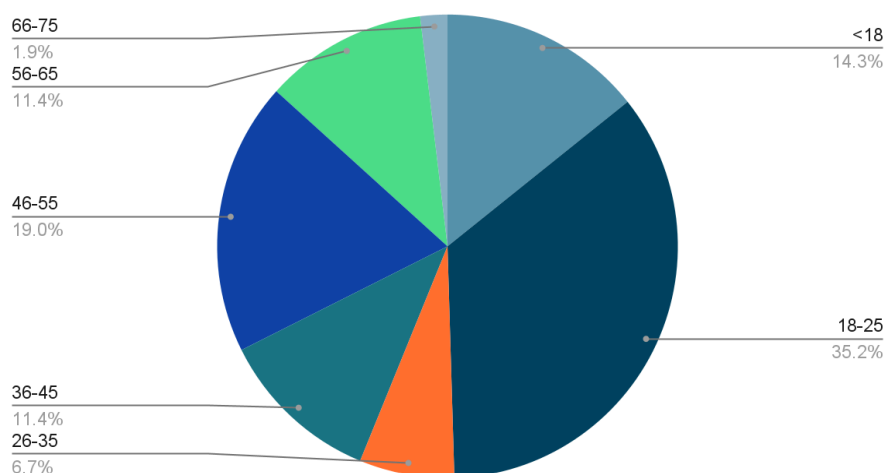
5. LEIGARITE MUUSEUMIKAVA ETENDAJATE MOTIVATSIOONI UURING

Töö viiendas peatükis käsitleti Leigarite etendajate seas läbiviidud uuringu tulemusi, et saada vastus oma kolmandale uurimisküsimusele: Mis motiveerib Leigarite tantsijaid, lauljaid ja pillimängijaid? Motivatsiooniuuringu küsimused on esitatud lisa 2.

Et uurimisküsimusele vastata, olen läbi viinud kvantitatiivse uuringu, kus osales kokku 105 Leigarite muuseumikava etendajat. Uuringus osalemise eelduseks oli, et vastaja on olnud Leigarite liige vähemalt ühe täishooaja ning suvel esinenud nii muuseumis korralistel esinemistel kui ka muudel muuseumikava raames toimunud esinemistel. Samuti võis tegu olla lihtliikmega, kes on viimastel aastatel olnud aktiivne muuseumikava esineja. Küsitlusest võisid osa võtta kõik Leigarite liikmed, kes vastasid eelmistele kriteeriumitele.

Vastanute seas oli 94 tegevliiget, kes tegutsevad aktiivselt ansambli liikmetena, ning 11 lihtliiget, kes hetkel harjutustegevustes ei osale, kuid võivad käia muuseumis esinemas.

Vanuseliselt oli kõige rohkem vastajaid vanuserühmast 18–25 (vt Joonis 2), kus vastajaid oli kokku 37 (35,2%). See on ilmselt sellepärast, et kuulun ise samasse vanuserühma ja käin enamiku selle vanusegrupi liikmetega samas tantsurühmas, seega oli mul lihtne nendega kontakti saada ning uuringut korduvalt meelde tuletada. Kõige vähem vastajaid oli vanuserühmast 66–75, kust vastas vaid kaks inimest (1,9%), nemad jäid ka kõige vanemateks vastajateks. Kokkuvõttes on vastajate seas siiski esindatud eri vanusegrupid.

Joonis 2. Vastanute vanus.

Autor: Marit-Brit Tamme, tuginedes motivatsiooniuringu andmetele

Vastanutest 64 (61%) olid naised, 38 (36,1%) mehed ning kolm vastajat (2,9%) ei soovinud oma sugu avaldada. Kaal kaldub küll naiste poole, aga seda tuleb vaadata kontekstis – ka ansambli koosseisus on naisi rohkem. 2024/2025 harjutushooajal tegutseb Leigarites lisaks segarühmadele ka kaks eraldi naiste tantsurühma (“Tule Leigariks” 2025).

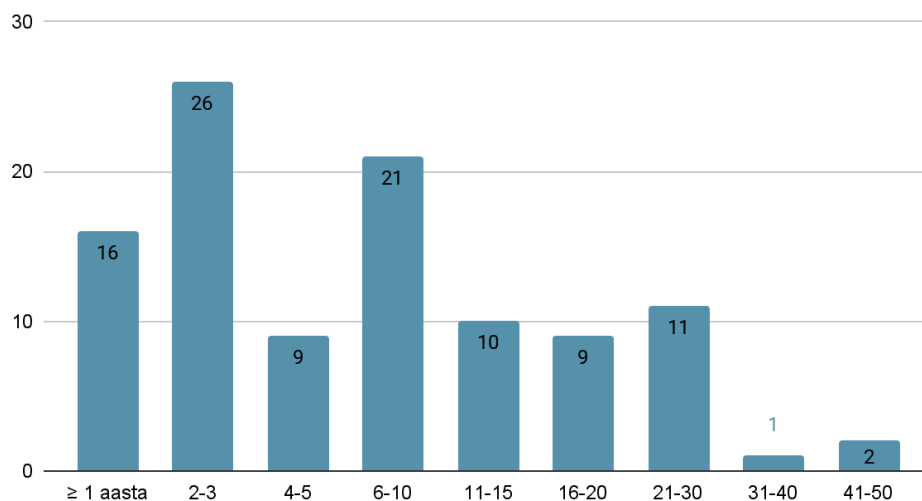
Valdav osa uuringule vastanutest olid Leigarites eeskätt tantsijad – kokku 99 (94,3%) inimest. Lisaks sellele märkisid 4 (3,8%) vastajat, et nende põhiroll on pillimängija ning 2 (1,9%) inimest nimetasid enda esmaseks rolliks laulja (1,9%).

Nagu aga varasemalt selgeks sai, on paljud Leigarite etendajad mitmekülgsed ja oskuslikud esinejad, kes võivad täita rohkem kui üht etendavat rolli. Uuringule vastanutest oli kokku 18 (17,1%) inimest, kellel oli lisaks põhirollile veel üks etendav roll – kas tantsija, laulja või pillimängija. Kõige sagedamini oli põhirolliks tantsija ning lisarollina tegutseti laulja või pillimängijana. Vastused jagunesid nii:

- 10 inimest olid esmalt tantsijad ja teise rollina ka lauljad,
- 7 inimest olid tantsijad, kelle teiseks rolliks oli pillimängija,
- 1 inimene oli pillimängija, kellel oli teine roll tantsijana.

See näitab, et mitme rolli täitmine ei ole vastanute seas küll väga levinud, kuid siiski märgatav, eriti tantsijate seas, kes osalevad aktiivselt ka laulu- või pillirühmades.

Uuringus osalenute Leigarites tegutsemise staaže varieerus suurel määral – alates hiljuti liitunust kuni pikaajalise kogemustega etendajateni (vt **Joonis 3**). Kõige rohkem vastajaid kuulus staažikategooriasse 2–3 aastat (24,8%), millele järgnes 6–10 aastat (20%). Märkimisväärne osa vastajaid (kokku 16 inimest ehk 15,2%) oli Leigarites olnud vähemalt ühe aasta. Pikaajaliste liikmete seas paistsid silma ka need, kelle staaž oli 21–30 aastat (10,5%) ning 11–15 aastat (9,5%), mis viitab sellele, et ansambli tegevuses osaletakse sageli pikema aja vältel ning et osalemine ei ole ajaliselt piiratud ühe eluetapiga. Niisugune staažiline hajuvus viitab tugevale sisemisele sidususele ning võimalusele, et Leigarid suudavad korraga pakkuda tähenduslikku kogemust nii uutele tulijatele kui kogunud liikmetele. See omakorda loob eeldused põlvkondade vaheliseks teadmiste ja hoiakute edasiandmiseks, kus kogemuse sügavus ning värskus saavad koos eksisteerida ja teineteist toetada.

Joonis 3. Vastanute staaž Leigarites.

Autor: Marit-Brit Tamme, tuginedes motivatsiooniuringu andmetele

5.1 Põhilised motivaatorid

Antud alapeatükis analüüsin Leigarite muuseumikava etendajate peamisi motivaatorid, tuginedes esimeses peatükis käsitletud teoreetilisele raamistikule: Richard Schechneri (2020) etenduse funktsioonidele, Nemeržitski ja Zajedova (2015) rahvatantsuga

tegelemise motivatsioone käsitlevale uuringule ning Antine Zijlstra, Vicki Ann Cremona, Marco Galea ja Anneli Saro veel ilmunud artiklis *“Values of Amateur Theatre for Local Communities”* esitatud väärtusraamistikele. Käsitlen motiveerivaid funktsioone esimeses peatükis välja töötatud pärimuskultuuri peamiste funktsioonide põhjal, kuna need katavad kõige terviklikumalt ja laiemalt erinevad motivatsioonivaldkonnad, mis Leigarite muuseumikava etendajate kogemustest ja vastustest esile kerkisid. Edaspidi keskendun üksnes sellele, milliseid tähendusi ja väärtusi omistavad esinemisele Leigarite liikmed ise – mitte publik või kõrvaltvaataja.

Esimesena keskendun motivatsioonile, mida võib Richard Schechneri (2020) raamistikus mõista identiteedi tähistamise ja/või muutmise funktsioonina – see tähendab, et tegevuse kaudu väljendatakse ja kinnistatakse isiklikku, kultuurilist või kogukondlikku identiteeti. See mõõde kerkis tugevalt esile ka Leigarite muuseumikava etendajate seas. 7. küsimuse 4. väitele: „Ma tahan hoida ja edasi anda pärimuskultuuri“ anti keskmiseks hindeks viie palli süsteemis 4,77, mis oli kõrgeim kogu küsimustikus. Samuti sai 7. küsimuse väide: „Osalemine Leigarites aitab mul tunda end rahvakultuuri osana“ väga kõrge keskmise – 4,7.

Need tulemused viitavad selgelt sellele, et paljude jaoks on Leigarites osalemine rohkem kui lihtsalt harrastus, see on osa nende identiteedist, viis olla seotud kultuurilise järjepidevusega ning panustada rahvapärandi säilimisse.

10. avatud vastusega küsimusele vastati järgnevalt:

„Saan tantsida neid samu tantse, mida tantsisid ka minu esivanemad – oma inimeste keskel.“

„See kõik on lihtsalt nii loomulik – suvi ongi selleks, et rahvariided selga panna ja edasi kanda midagi, mis on suurem kui mina ise.“

„Olen rahvakultuuri keskel üles kasvanud ja see on minu identiteedi osa – Leigarites olemine annab sellele pideva väljundi.“

Seda väärtust kinnitab ka 8. küsimus, mis käsitles traditsioonide ja väärtuste hoidmise olulisust (3. väide) – selle väite keskmine hinne oli samuti väga kõrge, 4,66. Lisaks

toetas 8. küsimuse 4. väide: „Leigariks olemine on osa minu identiteedist“ seda mõõdet otseselt, keskmine hinne 4,29 kinnitas, et paljude jaoks on Leigaritesse kuulumine midagi isiklikult määratlevat ja tähenduslikku.

Ka rahvarõivaste kandmine mängib selles olulist osa. 8. küsimuses hinnati rahvarõivaste kandmise olulisust (6. väide) viie-punkti-skaalal keskmiselt hindega 4,39. Visuaalne ja füüsiline osa identiteedist ei ole vastajate jaoks pelgalt kostüüm, vaid sümbol ja kehastatud kultuuriline tähendus.

Need tulemused haakuvad tugevalt ka Nemeržitski ja Zajedova käsitlusega, mille järgi on kuuluvustunne, traditsioonide edasiandmine ja kultuurilise järjepidevuse hoidmine rahvatantsu harrastajate jaoks olulised motivaatorid. Samuti seostub see Zijlstra jt (ilmumas) väärtusraamistikus kohaliku identiteedi ja kultuurilise seotuse kategooriatega.

Teisena käsitlen motivatsioonitegurit, mis seondub Richard Schechneri (2020) sõnastatud meelelahutusliku funktsiooniga – see viitab esinemise kaudu saadavale rõõmule, vabanemisele argirutiinist ja mängulisusele. Meelelahutuslik mõõde kerkis selgelt esile ka Leigarite muuseumikava etendajate seas, kelle vastustest ilmnis, et esinemine ei ole pelgalt kohustus või kultuuriline missioon, vaid ka nauditav, lõõgastav ja loominguline tegevus.

7. küsimuse 6. väitele „Osalemine Leigarites on hea vaheldus igapäevaelule“ anti keskmiseks hindeks 4,7, mis oli üks kõrgemaid kogu küsimustikus. See viitab selgelt sellele, et paljude vastajate jaoks pakub Leigarites osalemine võimaluse astuda välja igapäeva rutiinist ning veeta aega meelelahutuslikult – olgu selleks siis tantsimine, laulmine, pillimäng või lihtsalt kogukonnas koos olemine.

Sarnast suundumust näitab ka 7. küsimuse 1. väide: „Ma naudin esinemist ja suhtlemist publikuga“, mille keskmine hinne oli 4,51. Avatud vastustest tuli selgelt välja, et laval olemine on paljude jaoks vahetu rõõmu allikas: „See, kui publik elab kaasa ja sina tantsid – see on lihtsalt puhas rõõm“ või „Naudin esinemist ja laval olemist, vaheldus tavaelust.“

Sama meelelahutuslikku mõõdet toetas ka 8. küsimus, milles paluti hinnata, kui oluline on esinemine huvitavates kohtades (7.väide), näiteks reisidel või väljaspool muuseumi. Selle väite keskmine hinne oli 4,23, mis viitab sellele, et keskkonna vahetus ja esinemise seikluslik pool lisavad tegevusele atraktiivsust ja naudinguga elementi ehk motiveerivad esinema.

Uuringust selgub, et kogukondlik kuuluvus on Leigarite etendajate jaoks oluline motivaator. Kuigi 9. küsimusele vastanutest enamik (62,9%) märkis, et nende motivatsioon muuseumikavaga esinemiseks on eelkõige seotud isikliku naudinguga, leidis siiski märkimisväärne osa (37,1%), et motivatsiooni allikas on pigem kollektiivne vastutus. See näitab, et eneseteostus ja kogukondlikkus ei välista teineteist, vaid võivad toimida paralleelselt.

10. küsimuse vastustest ilmnes veelgi selgemalt, et kogukondlikud aspektid mängivad olulist rolli. Korduvalt mainiti kuuluvustunnet, koosolemist ja sotsiaalseid sidemeid, mille seas kerkis esile märksõna "*seltskond*". See viitab, et rahulolu ei tulene üksnes tantsuoskuse arendamisest või lavakogemusest, vaid ka sellest, et ollakse osa rühmast, kus väärtustatakse ühist tegutsemist ja omavahelist läbikäimist. Üks vastus kirjeldas, et muuseumikavaga esinedes tekib tunne, nagu ollakse osa millestki suuremast – see peegeldab tugevat kuuluvustunnet ja kollektiivset identiteeti, mis ulatub lavast kaugemale.

Mitmed vastajad rõhutasid ka publiku kaasatuse ja reageeringu tähtsust. Toodi välja, et suurimat rahulolu pakub publikuga tantsimine, nende tähelepanu või see, kui publik elab kaasa ja naudib nähtut. Sellised vastused viitavad, et rahvatants on avatud ja suhestuv kultuuripraktika, mille kaudu ei luua ainult omavahelisi sidemeid rühmasiseselt, vaid hoitakse ja elavdatakse suhet ka laiema kogukonna ning kultuuriruumiga.

Kogukondliku mõõtme olulisus sai kinnitust ka 8. küsimuse 2. väites, kus paluti hinnata koostöö ja suhtluse väärtust teiste leigaritega. Keskmine hinne oli väga kõrge, 4,7 viiepallisüsteemis. Lausa 88 (83,8%) inimest pidas koostööd ja suhtlust teiste leigaritega väga tähtsaks (andis hindeks 5) ja mitte ükski vastaja ei andnud sellele

madalat hinnangut. See tähendab, et kogukondlik suhtlus on oluline mitte ainult üksikute osalejate jaoks, vaid on laiapõhjaline väärtus, mis läbib kogu ansambli.

Mitmete Leigarite etendajate vastustest ilmneb selgelt, et üheks oluliseks motivatsiooniks on füüsiline ja vaimne heaolu, mida pärimuskultuuri harrastamine neile pakub. Arvestades, et suurem enamus vastanutest on tantsijad, kes käivad regulaarselt kaks korda nädalas treenides, on mõistetav, et tantsimine ei ole nende jaoks pelgalt hobi, vaid kehaliselt aktiivne eluviis, mis mõjutab otseselt ka nende enesetunnet ja igapäevast vaimset tasakaalu. Tantsuproovid pole pelgalt ettevalmistus esinemiseks, vaid tähtis osa etendaja rutiinist, mis hoiab nii keha kui ka vaimu.

10. küsimuse vastustest tuleb mitmel moel esile pärimuskultuuri harrastamise tervendav funktsioon. Näiteks üks vastaja kirjeldab: “Tantsimine on nagu sotsiaalne mäng, tunnen, kuidas keha ärkab ja energia liigub.” Vastaja ühendab siin füüsilise aktiivsuse emotsionaalse laenuga, rõhutades, et liikumine on midagi rohkemat kui lihtsalt sportlik tegevus. Teine vastaja märgib: “Trennid ei ole lihtsalt nükkimine, vaid pakuvad head koormust ja rahulolu.” See viitab, et kehaline pinge on osa nauditavast ja väärtustatud protsessist, mitte kohustusest.

Veel tuuakse välja, et “tantsimine on alati olnud osa minu elust ja ilma selleta oleks justkui tühi tunne”. Vastaja viitab, et füüsiline tegevus on tema jaoks läbi põimunud identiteedi ja elukogemusega. Sarnases võtmes öeldakse ka “Üldine tegutsemisrõõm ja tunne, et liigun, teeb tuju paremaks”, viidates liikumise meeleolu tõstvatele ja taastavale mõjule.

Kui 10. küsimuses uuriti, mis pakub vastajale kõige suuremat rahulolu tema rolli juures, siis lausa 38 (36,2%) inimese vastused viitavad vaimsele rahulolule, heale enesetundele või et Leigarites osalemine aitab hoida head füüsilist vormi. See näitab, et rohkem kui kolmandik vastajatest näeb pärimuskultuuri harrastamises olulist rolli oma füüsilise ja vaimse heaolu toetajana.

Kuna suurem osa vastajatest osaleb treeningutes ja tundides pidevalt, toimib pärimuskultuur nende jaoks justkui tasakaalustava eluosana, mis pakub füüsilist koormust, seltskondliku kontakti ja vaimset väljundit. See loob Leigarite tegevusele

tugeva motivatsioonialuse: füüsiline heaolu ja liikumisega seotud rahulolu ei ole kõrvalsaadus, vaid keskne osa harrastamisest.

Mitmed vastajad toovad 10. küsimuses aga välja, et Leigarites osalemine pakub neile rahulolu just tänu õppimisele, õpetamisele ja pärimuskultuuri edasiandmisele. See ei ole ainult esinemine või koos liikumine, vaid võimalus olla kultuuri kandja – õppida, mõtestada ja jagada midagi, millel on sügavam tähendus.

Üks vastajatest kirjeldab, et suurim rahulolu on tema jaoks võimalus ise tundma õppida rahvatraditsioone ja neid edasi anda. Teine aga toob esile, et peab oluliseks pärimuskultuuri edendamist ja teadlikkuse tõstmist. Samuti mainitakse, et rahulolu pakub oma kandi pärimuse näitamine laulu kaudu, mis rõhutab kohaliku identiteedi ja kultuurilise järjepidevuse olulisust. Mõni vastus toob esile ka ühenduse kultuuripärandiga, mis loob sideme mineviku ja oleviku vahel.

Statistiliselt viitas 11 inimest (10,5% vastanutest) 10. küsimuses otseselt sellele, et õppimine, õpetamine või pärandi edasikandmine on nende jaoks suurim rahulolu allikas. See osutab, et kuigi see pole kõigi jaoks peamine motivatsioon, on see siiski oluline ja tähenduslik rühm, kelle jaoks Leigarid täidavad õpetavat ja kultuuri hoidvat rolli.

Kuigi paljud ei pea hariduslikku väärtust oma peamiseks rahulolufaktoriks, kinnitavad vastused 7. küsimusele, et see on siiski oluline. 7. küsimuse 3. väitega „Esinemine arendab minu tantsu-, laulu- või pillimänguoskusi“ nõustuti väga tugevalt ja sai keskmiseks hindeks koguni 4,7 ning maksimaalse hinde andis sellele 83 vastanut. See näitab, et eneseareng on Leigarites osalemise lahutamatu osa, mida kogetakse igapäevaselt nii laval kui proovis.

Uuringu tulemustest võib järeldada, et Leigarite muuseumikava etendajate motivatsioonid ei toimi eraldiseisvate kategooriatena, vaid moodustavad tihedalt põimunud tähendusvälja. Identiteedi tähistamine kerkib esile kui keskne motivaator, kuid see on sügavalt seotud nii kogukondliku kuuluvuse, meelelahutusliku naudinguga, füüsilise heaolu kui ka haridusliku tähenduse loomisega. Esinemine Leigarites ei ole pelgalt kultuuriline kohustus ega vaba aja veetmise viis, vaid kehastatud praktika, kus

identiteet, rõõm, sotsiaalne side ja eneseareng toimivad läbipõimunult. Motivatsioonifunktsioonid ei välista üksteist, vaid toetavad vastastikku tähendusliku osaluse kogemust.

5.2 Korralduslikud eelistused ja osalemist takistavad tegurid

Selle alapeatüki eesmärk on analüüsida Leigarite muuseumikava etendajate tagasisidet korralduslike aspektide kohta: milliseid esinemisviise eelistatakse, millised on osalemist takistavad tegurid ning millist laadi ettepanekuid ja mõtteid pakuvad vastajad muuseumikavade parendamiseks. Tagasiside annab ülevaate mitte ainult logistilistest ja ajaplaneerimisega seotud küsimustest, vaid ka sellest, millised tingimused toetavad etendajate motivatsiooni ja osalemissoovi.

Muuseumikavaga esinemisi saab liigitada korralisteks ja mittekorralisteks muuseumiesinemisteks. 11. küsimuses paluti vastajatel võrrelda korralisi muuseumiesinemisi ja mittekorralisi muuseumiesinemisi väljaspool muuseumit. Vastused olid väga võrdsed – 54 inimest (51,4%) leidsid, et eelistavad korralisi muuseumiesinemisi Sassi-Jaani talus. Põhjendustes toodi välja, et muuseumi keskkond on tuttav, sobib hästi kokku muuseumikavaga ning tekitab külapeo tunde, mis toetab kogukondlikku ja traditsioonilist õhustikku. Mõne jaoks on just muuseumikava regulaarsus ja professionaalselt ülesehitatud formaat see, mis loovad kvaliteetse ja rahuldust pakkuva esinemiskogemuse.

Kuigi pisut suurem osa vastajatest eelistab korralisi muuseumiesinemisi, leidub oluline hulk ka neid, kes väärtustavad rohkem mittekorralisi esinemisi väljaspool muuseumi. Põhjendused sellele eelistusele on mitmekesised, kuid läbivaks teemaks on vaheldus, uudsus ja isiklik areng. Mitmed vastajad tõid välja, et mittekorralised esinemised on põnevamad just seetõttu, et need toimuvad uutes ja vaheldusrikastes kohtades. Mõne jaoks on oluline see, et uued kohad pakuvad rohkem põnevust, teised rõhutavad, et sellised esinemised annavad võimaluse avastada uusi paiku ja pakuvad igal korral midagi uut. Üks vastaja märkis, et mittekorraliste esinemiste puhul meeldib talle see, et

iga kord on uus keskkond ja uus kogemus, mis aitab hoida tegevust värske ja huvitavana ning väldib rutiini tekkimist.

Lisaks toob osa vastajatest esile, et mittekorraliste esinemiste puhul on kavade ülesehitus ja sisu varieeruvam – „mittekorralistel on kavad rohkem eripärased“, „on huvitav, mis tantsud tulevad“, ja „rutiinist välja saada“ on märksõnad, mis viitavad soovile vältida liigset korduvust ja staatilisust.

Osad vastajad hindavad ka väiksemat koosseisu ja vahetumat kontakti publikuga „vähem tantsijaid ja kindel publiku olemasolu“ või „huvitavamad kohad, vähem esinejaid, pole nii suur mass.“

Vastustest ilmneb, et mittekorralsed muuseumikava esinemised pakuvad paljudele vaheldust, loomingulist vabadust ja suuremat paindlikkust, mis omakorda võivad toetada nende motivatsiooni ja valmisolekut esinemistel osaleda. Mitmed vastajad hindavad võimalust liikuda väljaspool tavapärast keskkonda, kogeda uusi olukordi ja kohandada end erinevate oludega. Samas tuleb esile ka soov tasakaalu ja kindla rutiini järele, mis viitab sellele, et etendajate ootused ja vajadused on mitmekesised. Selge on, et nii korralistel kui mittekorralistel esinemisvormidel on oma koht ja väärtus Leigarite etendajate jaoks.

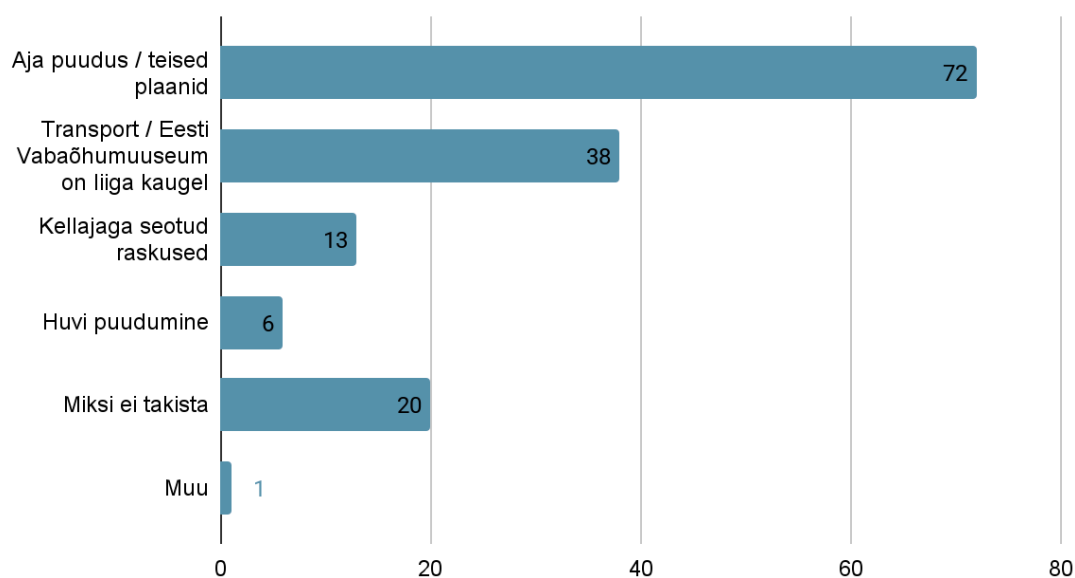
Kuid siiski tulid akeetküsimustikust ka välja selged põhjused, miks kõik leigarid suvel alati muuseumisse esinema ei jõua. Etendajate vastused 14. küsimusele, mis takistab neil korralistel muuseumiesinemistel käia, toovad selgelt esile, et isegi suure motivatsiooni ju kuuluvustundega ansambli liikmetel võib osalemine takerduda praktiliste tegurite taha. Kõige silmatorkavamalt joonistub välja aja ja elukorraldusega seotud takistuste mõju.

Kõige sagedamini nimetati aja puudust ja muid plaane – seda mainis kokku 72 vastajat ehk ~69% kõigist vastajatest (vt Joonis 4). Nädalavahetused on paljude jaoks ainsad hetked puhkuseks, perega aja veetmiseks või muude isiklike ettevõtmiste elluviimiseks. Teise suure blokina (kokku 38 vastust ehk ~36%) ilmnes logistiline väljakutse, kus toodi esile, et Eesti Vabaõhumuuseum asub liiga kaugel või on keeruline kohale jõuda.

Mitmed vastajad elavad väljaspool Tallinna, näiteks Tartus, ja tõdesid, et esinemiskoha kaugus seab neile füüsilise piiri, isegi kui soov esineda on olemas.

Lisaks ajale ja transpordile nimetati mõnevõrra harvemini (13 vastust) ka kellaaajaga seotud raskusi – kell 11 algavad esinemised võivad olla liiga varajased, eriti kui on vaja kaugemalt kohale tulla. See võib muuta isegi ühe esinemise suureks pingutuseks, kui ettevalmistus tuleb alustada juba väga vara. Mõnel puhul seostus see ka töögraafikuga, mis ei võimalda nädalavahetustel esinemistel osaleda.

Mõnevõrra vähem esines vastuseid, mis viitasid motivatsiooni või huvi puudumisele – 6 korral. Oluline on märkida, et 20 vastajat ütlesid, et miski ei takista neil osalemast ning üks vastus oli täiesti individuaalne – viisa lõppemine ja tagasipöördumine USA-sse.

Joonis 4. Peamised takistused korralistel muuseumiesinemistel käimiseks.

Autor: Marit-Brit Tamme, tuginedes motivatsiooniuringu andmetele

Vastused näitavad, et esinemisel osalmist takistavad põhjused ei peitu tavaliselt motivatsiooni puudumises, vaid pigem elulistes, ajalistes ja ruumilistes piirangutes. Paljude jaoks ei ole mitte soov, vaid võimalus osaleda see, mis seab piiri.

15. küsimusele „Kas teil on soovitusi, mida muuseumikavaga esinemistel teistmoodi teha?” vastas kokku 51 inimest, mis on vähem kui pool kogu küsitluses osalenutest.

Arvestades, et tegemist oli vabatahtliku ja avatud küsimusega, võib eeldada, et paljud ei pidanud vajalikuks lisada eraldi ettepanekut või olid rahul praeguse korraldusega. Seda kinnitab ka asjaolu, et 8 inimest ütlesid selgesõnaliselt „ei”, „ei ole ettepanekuid“ või „ei oska midagi välja pakkuda“.

Samas on ülejäänud vastuste hulgas mitmeid sisukaid, läbimõeldud ja väga praktilisi tähelepanekuid, mis pakuvad tagasisidet muuseumikava korraldusliku poole arendamiseks.

Mitu vastajat tõid välja, et muuseumikava nähtavus külastajate jaoks võiks olla parem. Näiteks kirjutab üks vastaja: „Värvavas olev tahvel on pleekinud, inimesed ei märka seda. Seda võiks uuendada või juurde teha midagi kutsuvat, nt “Kell 11 külapidu, nagu 2 sajandit tagasi – tule sisse!”“ Antud tähelepanek viitab, et muuseumikava esitluse atraktiivsus ei alga lavalt, vaid juba muuseumi sissepääsu juurest. Kui publik ei tea, et midagi toimub, võib jääda kontakt sündimata.

Mitu inimest tõid esile ka publikule suunatuse ja lavalise liikumise praktilised küsimused. Näiteks mainiti „Sageli räägitakse selg publikusse. Publik ei kuule ega saa aru, eriti kui ta ei valda eesti keelt.“ Teine vastaja lisab: „Pealtvaatajad satuvad päikese kätte ja ei julge ise istekohti liigutada – võiks olla rohkem suunamist.“ Sellised tähelepanekud viitavad vajadusele pöörata tähelepanu mitte ainult sellele, mida laval tehakse, vaid ka kuidas see publikuni jõuab.

Mitu vastajat mainisid, et proovides võiks olla rohkem fookus konkreetselt muuseumikava esitlusviisil. Nagu üks vastaja sõnastas: „Muuseumikava on meie põhitegevus, võiks rohkem harjutada liikumist ja positsioneerimist, mitte ainult tantsu tehnikat.“ See viitab, et trennides oodatakse rohkem ettevalmistust praktiliseks lavakasutuseks, et esinemised oleksid sujuvamad ja enesekindlamad. Eraldi tähelepanu pöörati ka laste kaasamisele: „Oleks vaja rohkem juhiseid, milliseid tantsu harjutada, kuidas lapsi kaasata ja kuidas olukorda juhtida, kui lapsi on vähe või nad väsivad.“

Mitmed vastajad viitavad soovile, et muuseumikava võiks olla vaheldusrikkam ja muutuda sagedamini. Toodi välja, et „tantsu võiks tihedamini vahetada“, „mulle meeldiks natuke suurem variatiivsus“ ning „varasemalt oli rohkem valikuid kava osas“.

Samuti mainiti konkreetseid eelistusi, näiteks tantsida rohkem kava paremat poolt või paigutada hoogsad tantsud kava algusesse. Need vastused näitavad, et mõnele etendajale on oluline, et kava ei muutuks liiga ühetaoliseks ja korduvaks. Tahetakse rohkem vaheldust ja võimalust tantsida neid lugusid, mis endale kõige rohkem meeldivad või paremini sobivad. Samal ajal mõistetakse ka seda, et kava peab täitma oma laiemat eesmärki – tutvustada rahvapärimust ja pakkuda õppimise võimalust nii esinejale kui vaatajale.

Mõned vastajad puudutasid ka koosseisu taset ja lavalist kvaliteeti „Võiks piirata osalust, kui inimene ei tunne end rollis kindlalt – see mõjub üldisele kvaliteedile.“ See tähelepanek viitab soovile, et lavale läheksid need, kes tunnevad end seal kindlalt. Kui esinejal on endal hea tunne, peegeldub see ka vaatajale ning see aitab kogu etendusel paremini mõjuda.

Samas tuleb iga soovitus juures meeles pidada, et muuseumikava sisu ja koosseisud on õpetajate ning kunstilise juhi poolt läbimõeldud ja kaalutletud otsused, mille kõiki tahke ei pruugi etendaja tingimata alati tajuda. Valikud, millised lood või liikumised lavale jõuavad, lähtuvad sageli suuremast plaanist – olgu see seotud kava dramaturgia, pedagoogiliste eesmärkide või ansambli üldise arenguga.

Oluline on arvestada ka sellega, et Leigarid ei ole ainult esinemisrühm, vaid ka õpetav ja kasvatav kogukond, kus olulisel kohal on pärimuskultuuri edasiandmine ja õppimisprotsess ise. Just seetõttu ei ole Leigarite eesmärk luua ainult professionaalseid lavalisi hetki, vaid pakkuda võimalust kasvada, õppida ja kujuneda koos teistega. Etenduse kvaliteet on oluline, kuid veel olulisem on kaasatus ja teekond sinna. Sellest lähtuvalt oleks ekslik eeldada, et kedagi tuleks täielikult lavalt kõrvale jätta vaid seetõttu, et ta pole veel jõudnud oskusliku etendaja tasemele. See oleks vastuolus Leigarite muuseumikava põhimõtete ja eesmärgiga, mille keskmes on mitmekülgsus, avatus, hariv kogemus ja kultuurilise järjepidevuse hoidmine – mitte ainult tulemus laval, vaid ka protsess selle taga.

KOKKUVÕTE

Pärimuskultuur kui kogukondlik praktika ja tähenduslik eneseteostuse viis on Eestis aastakümnete jooksul võtnud erinevaid vorme. Üks järjepidevamaid ja samal ajal omanäolisemaid näiteid on rahvakunstiansambel Leigarid, kelle igasuvised muuseumikavaga esinemised Eesti Vabaõhumuuseumis on kujunenud osaks meie kultuurimälust ning lavastatud folkloori praktiseerimise viisiks. Leigarite muuseumikava etendused ei ole pelgalt rahvatantsu ja -laulu esitused – need loovad elava kultuurilise ruumi, kus saavad kokku ilu loomine, kogukonna tugevdamine, identiteedi tähistamine ja traditsioonide edasiandmine. Käesolev magistritöö keskendubki Leigarite muuseumikava kui nähtuse mõtestamisele, vaadates nii selle ajaloolist järjepidevust kui ka tänapäevast toimimisloogikat. Töö eesmärk oli uurida rahvakunstiansambel Leigarid muuseumikava kujunemist ja arengut, keskendudes kunstilisele juhtimisele ning esituspraktikate muutustele ja järjepidevusele. Samuti analüüsisin etendajate motivatsiooni, et paremini mõista, mis innustab inimesi tänapäeval pärimuskultuuriga tegelema ning millised tegurid mõjutavad nende osalust ja esinemisindu

Uurimist suunasid kolm uurimisküsimust:

1. Millised on Leigarite muuseumikava funktsioonid?
2. Millised aspektid on Leigarite muuseumikavas püsinud järjepidevalt läbi aastakümnete ja miks?
3. Mis motiveerib Leigarite tantsijaid, lauljaid ja pillimängijaid?

Leigarite enam kui poole sajandi pikkune tegutsemine pakub haruldast võimalust uurida, kuidas pärimuskultuuri esitatakse kultuurietenduse vormis. Muuseumikava, nagu leigarid seda ise nimetavad, toimib üheaegselt nii lavastatud pärandi kui ka elava kogukondliku suhtlusena. Sellel on küll selged vormilised jooned, nagu läbimõeldud repertuaar, kindel esinemisperiood ja teadlik lavaline ülesehitus, kuid samal ajal on see paindlik ja esinemiskohal kujunev etendus, milles on ruumi ka improvisatsiooniks. Iga kava sünnib uuesti, sõltuvalt ajast, kohast ja inimestest, kes selle parasjagu ellu viivad.

Töö ei käsitle muuseumikava kui staatilist esitusvormi, vaid uurib selle dünaamilist arengut ja muutumist ajas. Intervjuud kunstiliste juhtidega näitavad, et kuigi visuaalsed ja esituslikud rõhuasetused võivad ajas nihkuda, on Leigarite põhifilosoofia pakkuda elavat ja osalejakeskset rahvakultuuri kogemust püsinud muutumatuna. See järjepidevus ei tähenda aga kinni jäämist varasemasse, vaid on teadlik väärtuspõhine valik, mis võimaldab uutel põlvkondadel samastuda sellega, mida tähendab osaleda pärimuse taasloomises.

Muuseumikava roll on ajas märgatavalt arenenud. Kui 1960ndatel oli selle keskseks eesmärgiks autentse pärimuse tutvustamine turistidele, siis 21. sajandi Leigarite jaoks on tegemist ennekõike kogukondliku enesemääratluse ja identiteeditööga. Esinemine ei ole üksnes esitamine, vaid ka osalus: sotsiaalne ja emotsionaalne praktika, mis pakub tuge kuuluvustundele ning võimalust väljendada ja kinnistada oma seotust kultuuripärandiga. Tänapäevaks on Leigariatest kujunenud omamoodi mikrokultuuriline keskkond, mille kaudu saab uurida, kuidas traditsioon ei ole midagi valmis ja antut, vaid pidevas kujunemises olev väärtusruum.

Selle väärtusruumi sees on muuseumikaval mitmeid funktsioone, millest osa olid kohal juba ansambli algusaegadel, kuid on nüüdseks saanud sügavama tähenduse ja teadlikuma fookuse. Nii on näiteks õpetamise funktsioon, meelelahutus ja ilu loomine olnud varasest peale osa Leigarite tegevusest, kuid tänapäeval ulatub õpetamise tähendus kaugemale liikumiste ja laulude õppimisest – see kätkeb endas ka kultuurilise teadlikkuse kasvu, väärtuste jagamist ning põlvkondadevahelist dialoogi. Üha olulisemaks on saanud ka pärimuskultuuri tervendav funktsioon, mis avaldub nii kehalise liikumisega seotud heaolus kui ka vaimses rahulolus ja sotsiaalses tasakaalus. Samuti tõuseb esile identiteedi tähistamine, mis võimaldab osalejatel suhestuda iseenda ja oma kultuurilise kuuluvusega, ning kogukonna tugevdamine, mis loob tähenduslikke suhteid ja süvendab kuuluvustunnet.

Eriti kõnekas on muuseumikava kontekstis see, et tegemist on vabatahtliku tegevusega, etendajad osalevad, ilma et see oleks neile töö ega kohustus. See loob huvitava lähtekoha, kust mõtestada motivatsiooni. Mis on see sisemine tõuge, mis paneb inimesi pühendama oma suvised nädalavahetused hommikustele esinemistele, et hoida elus ja kanda edasi ühist kultuurilugu? Etendajate motivatsiooniuringu tulemusel selgus, et

ühiks olulisemaks ajendiks on identiteedi tähistamine, mis võimaldab osalejatel suhestuda iseenda ja oma kultuurilise kuuluvusega. Sellele järgneb harrastamise ja etendamise meelelahutuslik funktsioon, mida peetakse oluliseks nii rõõmu, eneseväljenduse kui ka esinemisnaudingute allikana. Kogukondlik tugevnemine ja ühtehoid on samuti kõrgelt hinnatud, kuna ühised proovide ja esinemiste kogemused loovad tugevaid sidemeid ning kasvatavad ühistunnet. Samavõrd oluline on pärimuskultuuri tervendav funktsioon, mis väljendub nii kehalise aktiivsuse kaudu saadavas heaolus kui ka vaimses tasakaalus, mida rutiinne tegevus ja tähenduslik kuuluvus pakuvad. Lisaks sellele peavad Leigarite etendajad tähtsaks ka õpetamise funktsiooni – see avaldub uue repertuaari õppimises, ajaloolise ja pärimusliku teadmise omandamises ning koos teistega tegutsemises, mis võimaldab traditsiooni edasi anda ja ühiselt tähendusi luua.

Lisaks osaluspõhisele kogemusele käsitleb töö ka muuseumikava kui lavastuslikku nähtust. Tants, laul, pillimäng ja rahvarõivad ei toimi üksikute komponentidena, vaid moodustavad laval terviku. Ehedus ei sünni vaid vormilistest tunnustest, vaid osalejate kohalolust ja teadlikkusest. Analüüs kahest muuseumiesinemisest – aastatest 1987 ja 2024 – näitab, et esteetiline arusaam pärimuslikust esinemisest on ajas arenenud, kuid samas on säilinud rõhk loomulikul koosmängul, improvisatsioonil ja ansambლისesele keemial. Tants ei ole siin pelgalt koreograafia, vaid suhtlus nii esinejate vahel kui publikuga.

Leigarite tegevus on hea näide sellest, kuidas pärimuskultuur ei ela üksnes arhiivides või muuseumivitriinides, vaid eelkõige inimeste kehaes, hääldes ja suhtlemises. Tegemist ei ole pelgalt esinemisega, vaid kultuurilise dialoogiga, kus traditsioon ja kaasaja kohtuvad vahetus kogemuses. Leigarite muuseumikava mõtestamine avab seetõttu ka laiemaid küsimusi. Kuidas suhestume oma kultuurilise pärandiga? Kuidas toimub pärandi taasloomine? Milline on kogukondlik vastutus kultuurilise järjepidevuse ees?

Töö panustab mitte ainult konkreetse ansambli uurimisse, vaid laiemalt arutelusse selle üle, mida tähendab kultuuripärandi elav hoidmine tänapäeva ühiskonnas. Pärimuskultuur ei ole siin nähtus, mida esitatakse, vaid praktika, milles osaletakse – elav, ajas liikuv, tähendusi loov. Leigarid ei ole lihtsalt tantsurühm, vaid kultuuriline

ruum, mille kaudu saab uurida traditsiooni toimetehhanisme, identiteedi tähistamist ja kogukonna tähendust ning tugevdamist.

Selles magistritöös keskendusin Leigarite muuseumikava kujunemisele, esitusviisidele ja osalejate motiividele, kuid uurimisteema pakub veel mitmeid huvitavaid jätkusihte. Edaspidi võiks põhjalikumalt vaadelda publiku rolli ja kogemust, et mõista, kuidas esinemisi tajutakse ja millist tähendust need vaatajatele kannavad. Võrdlus teiste sarnaste kollektiividega Eestis või rahvusvahelises plaanis võiks avada uusi vaatenurki sellele, kuidas pärimuskultuuri lavastatakse ja kogetakse erinevates keskkondades. Lisaks võiks tulevikus süveneda noorema põlvkonna osalusse ning sellesse, kuidas traditsioon liigub edasi läbi aja ja inimeste, kes sellesse oma tähenduse loovad.

KASUTATUD ALLIKAD

Autori intervjuud ja vestlused

Järvela, intervjuu 2025. Autori intervjuu Kalev Järvelaga, 7. jaanuar. Materjal autori valduses.

Kapper-Tiisler, isiklik vestlus 2024. Autori isiklik vestlus Sille Kapper-Tiisleriga, sügis.

Kapper-Tiisler, intervjuu 2025. Autori intervjuu Sille Kapper-Tiisleriga, 12. jaanuar. Materjal autori valduses.

Paulus, intervjuu 2025. Autori intervjuu Mall Paulusega, 8. jaanuar. Materjal autori valduses.

Kasutatud kirjandus

Aassalu, A. 1998. *Kristjan Toropit meenutades...* Rahvakultuuri Arendus ja Koolituskeskus.

Eesti rahvatantsud ja teiste rahvaste tantsud. Õppekava portaal. <https://oppekava.ee/eesti-rahvatantsud-ja-teiste-rahvaste-tantsud/> (vaadatud 15. märts 2025).

Folkloorinõukogu. https://web.archive.org/web/20180308232020/http://www.baltica.ee/Mis_on_PARIMUSKULTUUR_200 (vaadatud 1. mai 2025).

Kapper-Tiisler, Sille 2023. Intervjuu [Kadri Põlendik]. *ERR Kultuur*, 16. mai.

<https://kultuur.err.ee/1609009439/mille-poolest-erineb-parimustants-rahvatantsu-st-mida-naeb-tantsupeol> (vaadatud 16. märts 2024).

Kuusik, Terje ja Tiina Leemets 1996. Kristjan Toropit meenutades. *Leigarite rahvakunstiseltsi leht*, nr 1 (4), 5. märts. <https://www.leigarid.ee/ajaleht/ajaleht04.html#meenutame> (vaadatud 15. märts 2025).

Leesikad. Tallinna Prantsuse Lütseumi tantsuansambel Leesikad veebileht. <https://leesikad.ee/index.html> (vaadatud 01.04.2025).

Leigarid 2024. *1987-06-30 Muuseumiesinemine*. Privaatne YouTube'i video, jagatud autori kaudu. (vaadatud 1.04.2025).

Leigarid 2024. *Leigarid Eesti Vabaõhumuuseumis 31.08.2024*. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=5yenAxpmVfk> (vaadatud 01.04.2025).

Muusikud. 2018. *Rahvamuusika terminid (tell)*. Digiõppevaramu. <https://vara.e-koolikott.ee/taxonomy/term/3352> (vaadatud 09.03.2025).

Nemeržitski, Stanislav; Zajedova, Iivi 2015. Rahvatantsu harrastamine ja suurpidudest osavõtmine: põhjused ja seosed subjektiivse heaoluga. *Mäetagused: Hüperajakiri*, nr 62, lk 56–71. <https://doi.org/10.7592/MT2015.62.rahvatants>.

Oraas, Riina 2022. Etendusanalüüs. – Saro, Anneli; Oraas, Riina; Pesti, Madli; Epner, Luule; Toome, Hedi-Liis (toim). *Etenduskunstide uurimismeetodid*. Tartu: Tartu Ülikool. <https://sisu.ut.ee/etenduskunstid/> (vaadatud 28.02.2025).

Põlendik, Kadri 2023. Laulupeo nähtamatud lood. Miks ei ole pärimustantse tantsupeol? Intervjuu. *ERR Kultuur*, 16. juuni. <https://kultuur.err.ee/1609009439/mille-poolest-erineb-parimustants-rahvatantsust-mida-naeb-tantsupeol> (vaadatud 15. märts 2025).

Rahvakunstiansambel Leigarid veebileht: Kristjan Torop,
<https://www.leigarid.ee/staff/kristjan-torop/> (vaadatud 09.03.2025).

Rahvakunstiansambel Leigarid veebileht: Leigarite lugu,
<https://www.leigarid.ee/staff/kristjan-torop/> (vaadatud 28.02.2025).

Rahvakunstiansambel Leigarid veebileht: Leigarite muuseumikavast ja eesti rahva
tantsust, <https://www.leigarid.ee/rahvatants/> (vaadatud 15. märts 2025).

Rahvakunstiansambel Leigarid veebileht: Muuseumisuvad,
<https://www.leigarid.ee/muuseumisuvad/> (vaadatud 15. märts 2025).

Rahvakunstiansambel Leigarid veebileht: Tule Leigariks,
<https://www.leigarid.ee/tule-leigariks/> (vaadatud 15. märts 2025).

Rahvakunstiselts Leigarid 2025. Kodukord. Piiratud ligipääsuga dokument, saadaval
seltsi liikmetele.

Saro, Anneli 2022a. *Mis on etendusuuringud?* – Saro, Anneli; Oruaas, Riina; Pesti,
Madli; Epner, Luule; Toome, Hedi-Liis (toim). *Etenduskunsti uurimismeetodid*.
Tartu: Tartu Ülikool. <https://sisu.ut.ee/etenduskunsti/> (vaadatud 28.02.2025).

Saro, Anneli 2022b. *Kultuurietenduse analüüs* – Saro, Anneli; Oruaas, Riina; Pesti,
Madli; Epner, Luule; Toome, Hedi-Liis (toim). *Etenduskunsti uurimismeetodid*.
Tartu: Tartu Ülikool. <https://sisu.ut.ee/etenduskunsti/> (vaadatud 28.02.2025).

Schechner, Richard 2020. *Sissejuhatus etendusuuringusse*. 3. trükk. Tõlkinud Mati
Unt, Laur Kaunissaare, Marion Jõepera, Maria Lee Liivak, Külli Seppa. Tallinn:
Eesti Teatriliit.

Zijlstra, Antine; Cremona, Vicki Ann; Galea, Marco; Saro, Anneli (ilmumas). Values of amateur theatre for local communities: an analytical tool.

Tallinna Ülikooli rahvatantsuansambel Soveldaja. Tallinna Ülikool veebileht. <https://www.tlu.ee/soveldaja> (vaadatud 15. märts 2025).

Tartu Folklooriklubi veebileht. <https://tartufolk.ee/uudised/tartu-kristliku-noortekodu-huvitegevus/> (vaadatud 15. märts 2025).

Teatri terminoloogia. Eesti Teatri Agentuur. Koostanud Teatriterminoloogia töörühm. <https://teater.ee/teatriinfo/terminoloogia/> (vaadatud 08.03.2025).

Tere tulemast Eesti rahvarõivaste veebilehele. Rahvarõivad veebileht. <https://rahvaroivad.ee> (vaadatud 28.02.2025).

Torop, K. (2022). *Eesti rahvatantsu oskussõnastik*. Eesti Rahvakultuurikeskus, Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts.

Tõnurist, I. 2008. Muusika ja tants. – Viires, A.; Vunder, E. (toim). *Eesti rahvakultuur 2. trükk*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 358.

Viires, Ants ja Elle Vunder (koost) 2008. *Eesti rahvakultuur 2. trükk*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 11.

LISA 1. Poolstruktureeritud intervjuude kavad

Intervjuu kava: Kalev Järvela (endine kunstiline juht)

Uurimisküsimus: Millised on Leigarite muuseumikava funktsioonid?

Küsimused intervjueeritavale:

1. Mis on Leigarite muuseumikava?
2. Kuidas käis teie jaoks kava kokkupanemine?
3. Mis oli teie jaoks muuseumikava peamine eesmärk? Kas teie arust on see eesmärk ka tänasel päeval sama?
4. Kellele oli teie ajal muuseumikava peamiselt suunatud?
5. Kas teie jaoks oli muuseumikaval ka pikaajalisem eesmärk?

Uurimisküsimus: Millised aspektid on Leigarite muuseumikavas püsinud järjepidevalt läbi aastakümnete ja miks?

Küsimused intervjueeritavale:

1. Mis on need peamised asjad, mis Leigarite muuseumikavas aastate jooksul ei muutunud?
2. Mis muutus ning miks? (kasvõi korralduslikus pooles)
3. Kas muuseumikava põhisisus või lähenemises on midagi, mida te teadlikult hoidsite alati samasugusena?
4. Kui palju te hoidsite muuseumikava sellisena, nagu Torop seda kujutada soovis ja kujutas?
5. Kas on midagi, mis on teie arvates kogu aeg hästi töötanud ja mille muutmisele pole kunagi isegi mõeldud?
6. Kas on midagi, mida Leigarid teevad täna teistmoodi, kui siis kui teie kunstiline juht olite?

Intervjuu kava: Sille Kapper-Tiisler (praegune kunstiline juht)

Töö eesmärk: Analüüsida Leigarite muuseumikava arengut läbi aastate, tuues esile muutused ja järjepidevused kunstilise juhtimise, esituspraktikate ja etendajate motivatsiooni kontekstis.

Uurimisküsimus: Millised on Leigarite muuseumikava funktsioonid?

Küsimused intervjueeritavale:

1. Mis on Leigarite muuseumikava?
2. Kuidas käib kava kokkupanemine?

3. Mis on muuseumikava peamine eesmärk?
4. Kellele on muuseumikava peamiselt suunatud?
5. Kas muuseumikaval on ka pikaajalisem eesmärk?

Uurimisküsimus: Millised aspektid on Leigarite muuseumikavas püsinud järjepidevalt läbi aastakümnete ja miks?

Küsimused intervjuueeritavale:

1. Mis on need peamised asjad, mis Leigarite muuseumikavas pole aastate jooksul muutunud?
2. Mis on aastate jooksul muutunud?
3. Kas muuseumikava põhisisus või lähenemises on midagi, mida te teadlikult hoiate alati samasugusena?
4. Kui palju on alles sellest, millisena Torop kunagi muuseumikava kujutas?
5. Kas on midagi, mis on teie arvates kogu aeg hästi töötanud ja mille muutmisele pole kunagi isegi mõeldud?

Intervjuu kava: Mall Paulus (Leigarite juhendaja ja eluaegne tantsija)

Uurimisküsimus: Millised on Leigarite muuseumikava funktsioonid?

Küsimused intervjuueeritavale:

1. Mis on Leigarite muuseumikava?
2. Mis on teie arust muuseumikava eesmärgi?
3. Kuidas teie arvates peegeldub Leigarite muuseumikava eesmärk igapäevases õpetamistöös?
4. Milline on tantsuõpetaja roll muuseumikavas ning selle kokkupanekus?

Uurimisküsimus: Millised aspektid on Leigarite muuseumikavas püsinud järjepidevalt läbi aastakümnete ja miks?

Küsimused intervjuueeritavale:

1. Mis on need peamised asjad, mis Leigarite muuseumikavas aastate jooksul ei muutunud? (nii tantsija, kui õpetaja vaatepunktist)
2. Mis muutus ning miks? (kasvõi korralduslikus pooles)
3. Kas on mõni aspekt, mis teie arvates võiks tulevikus muutuda või areneda?
4. Kas muuseumikava õpetamine on kuidagi ajas muutunud?

LISA 2. 1987. aasta korralise muuseumiesinemise kava

Video põhjal esitati antud numbreid:

1. Sõrmelugu
2. Reinlender
3. Vanaranna-Vurrsahkadi
4. laul (rataslaul)
5. Mustlane-Kiitsakas
6. Kaarassiim- Ristpulkadet
7. Sitikas. Pulgatants
8. mäng (Nõelamäng)
9. Jooksupolka
10. Juudipolka
11. ringmäng (publikunumber)
12. Kolonntants (publikunumber)
13. Kirburaputamine
14. laul
15. Pikk Ingliska
16. laul
17. Inglisjakk
18. laul
19. pillinumber (torupill)
20. Kadrel 1
21. Kaera-Jaan (erinevate kihelkondade variandid)
22. Rukkilõikus (publikunumber)
23. Polka (publikunumber)

LISA 3. 2024. aasta korralise muuseumiesinemise kava

1. Reinlender
2. Ingliska 2
3. laul - Tule välla päevake
4. Mustlane-Kiitsakas
5. Kaarassiim- Ristpulkadet
6. Sitikas. Pulgatants
7. mäng (Hobusemäng)
8. Kalamees 2
9. Ringmäng - Hallitanud Poiss (publikunumber)
10. 1-2-3-4-5-6-7 (publikunumber)
11. Sepp-Papiljonipolka
12. Räditants
13. Nellä-Ktt-Vana
14. laul - Kõnnin mööda tuul on vaga
15. Inglisjakk
16. Jüri süit
17. Nõelamäng
18. Kadrel 1
19. Rukkilõikus (publikunumber)
20. Kalamies (publikunumber)

LISA 4. Leigarite etendajate motivatsiooniuringu küsimused

1. Valige oma staatus?
  - tegevliige
  - lihtliige, kes käib muuseumis esinemas
2. Palun valige oma vanus?
  - <18
  - 18-25
  - 26-35
  - 36-45
  - 46-55
  - 56-65
  - 66-75
  - 76-85
  - >85
3. Palun valige oma sugu?
  - naine
  - mees
  - muus
4. Milline on teie roll Leigarites? (kui on mitu, siis valige peamine)
  - tantsija
  - laulja
  - pillimängija
5. Kas teil on veel etendavaid rolle Leigarites?
  - ei
  - tantsija
  - laulja
  - pillimängija
6. Palun valige oma staaž Leigarites.
  - ≥ 1 aasta
  - 2-3 aastat
  - 4-5 aastat

- 6-10 aastat
  - 10-15 aastat
  - 16-20 aastat
  - 21-30 aastat
  - 31-40 aastat
  - 41-50 aastat
  - ≥ 50 aastat
7. Hinnake järgnevaid väiteid skaalal 1-5. (1 = ei vasta üldse tõele, 5 = täiesti nõus)
- 7.1 Ma naudin esinemist ja suhtlemist publikuga.
- 7.2 Osalemine leigarites aitab mul tunda end rahvakultuuri osana.
- 7.3 Esinemine arendab minu tantsu-, laulu- või pillimängu oskust.
- 7.4 Ma tahan hoida ja edasi anda pärimuskultuuri.
- 7.5 Leigarid pakuvad mulle olulist kuuluvustunnet.
- 7.6 Osalemine leigarites on hea vaheldus igapäevaelule.
- 7.7 Mulle meeldib esinemiste kaudu väljendada oma loomingulisust.
8. Kui oluline on teie jaoks järgmine: (1 = üldse mitte oluline, 5 = väga oluline)
- 8.1 publiku positiivne tagasiside,
- 8.2 koostöö ja suhtlus teiste leigaritega,
- 8.3 traditsioonide ja väärtuste hoidmine,
- 8.4 leigariks olemine on osa minu identiteedist,
- 8.5 finantsiline hüve (esinemistasud, porgandid jne),
- 8.6 rahvarõivaste kandmine,
- 8.7 esinemine muuseumikavaga huvitavates kohtades (reisid ja väljaspool muuseumit).
9. Kas teie motivatsioon muuseumikavaga esinemiseks on rohkem seotud:
- isikliku naudinguga (nt esinemisrõõm, eneseareng),
  - kollektiivse vastutusega (nt traditsioonide hoidmine, rühma toetus).
10. Millised aspektid teie rollist (tantsija/laulja/pillimängija) pakuvad teile kõige suuremat rahulolu?

11. Kumba valikut rohkem eelistate?

- korraline muuseumikavaga esinemine Eesti Vabaõhumuuseumis Sassi-Jaani talus.
- Mittekorraline muuseumikavaga esinemine (väljaspool Sassi-Jaani talu).

12. Palun põhjendage oma eelmist vastust.

13. Kui tihti te käite korralistel muuseumiesinemistel Eesti Vabaõhumuuseumis?

- Ei käi üldse
- Paar korda muuseumisuve jooksul
- Vähemalt 10 korda
- Iga teine nädalavahetus
- Iga nädalavahetus

14. Mis takistab teil korralistel muuseumiesinemistel käia?

- Aja puudus / teised plaanid
- Korraline muuseumiesinemine kell 11 toimub liiga vara
- Transport / Eesti Vabaõhumuuseum on liiga kaugel
- Huvi / motivatsiooni puudumine
- Miski ei takista

15. Kas teil on soovitusi, mida muuseumikavaga esinemistel tesitmoodi teha?

Summary

The folk art ensemble Leigarid has been a part of Estonia's intangible cultural heritage for over fifty years. Every summer, they perform at the Estonian Open Air Museum, where their museum performance program offers the audience an opportunity to experience living folklore. Although the program may appear simple, it is in fact a meaningful and deliberately designed cultural practice, aimed not only at entertainment but also at preserving heritage, passing on knowledge, and strengthening community ties.

This thesis, titled "*The Museum Programme of the Leigarid Folk Art Ensemble: Continuity and Change Over Time*" focuses on the functions that the museum performance fulfills as a cultural performance. Based on Richard Schechner's theory and supported by interviews, a questionnaire, and archival materials, six key functions are examined: teaching, community building and strengthening, entertainment, creation of beauty, healing, and identity formation. The study shows that the educational role of the museum performance goes beyond the transmission of tradition – it also conveys values, embodied knowledge, and attitudes toward culture.

An important part of the thesis addresses performer motivation. The study reveals that the most significant factors are the desire to preserve and pass on traditional culture, and the feeling of being part of it. Participation in Leigarid is also valued as a way to belong to a community, develop oneself creatively, and offer the audience a direct experience. Participation brings joy, strengthens identity, and often provides emotional support. The motivations are intertwined and layered, reflecting both personal and cultural values.

The thesis demonstrates that the museum performance is a vital and meaningful cultural practice through which heritage not only survives but also lives and evolves through the people who carry it.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marit-Brit Tamme (15.04.2000)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose pealkirjaga “Rahvakunsti ansambli Leigarid muuseumikava: järjepidevus ja muutused ajas”, mille juhendaja on Anneli Saro (PhD),
  - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi ADA lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi ADA kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 15.05.2025